

GEZONDHEID NU, VOOR LATER!

**REGIONAAL
GEZONDHEIDSBELEID
2025-2030**

Gezondheid in Zuid-Limburg – investeren in de toekomst

Inhoudsopgave

Voorwoord	3		
Inleiding	4		
Samenvatting	6		
Leeswijzer	8		
01 Nu, voor later	10		
Waar staan we nu	11		
Waar staan we voor	12		
Wat doen we nu voor later	18		
02 Onze pijlers voor gezondheidsbeleid	22		
2.1 Gezond Opgroeien	23		
Waar staan we nu	23		
Waar staan we voor	25		
Wat doen we nu voor later	27		
2.2 Gezond Blijven	29		
Waar staan we nu	29		
Waar staan we voor	32		
Wat doen we nu voor later	33		
		2.3 Gezonde Geest	35
		Waar staan we nu	35
		Waar staan we voor	37
		Wat doen we nu voor later	38
		2.4 Gezonde Leefomgeving	39
		Waar staan we nu	39
		Waar staan we voor	41
		Wat doen we nu voor later	42
		03 Randvoorwaarden	44
		3.1 Bestuurlijke eindverantwoordelijkheid	45
		3.2 Financiën	46
		3.3 Burgerbetrokkenheid	48
		3.4 Communicatie	49
		3.5 Monitoring en evaluatie 2025–2030	50
		Begrippenlijst	51
		Bronnen	53

Voorwoord

Beste inwoners van Zuid-Limburg,

Met trots presenteren wij het regionaal gezondheidsbeleid 2025-2030:

Gezondheid nu, voor later!

“Dit is niet zomaar een beleidsplan, maar een belofte aan elkaar om samen te werken aan een gezonder en gelukkiger Zuid-Limburg”.

– Alex Schiffelers Wethouder Volksgezondheid, gemeente Landgraaf

Onze gezondheid is het belangrijkste wat we hebben. Toch blijft de gezondheid van Zuid-Limburgers achter bij de rest van Nederland. Dat kunnen en willen we niet accepteren. Daarom bundelen de zestien gemeenten in Zuid-Limburg hun krachten om gezondheid op de eerste plaats te zetten. Dit is geen nieuwe opgave, maar de uitdaging blijft groot. Met een lange adem kunnen we een blijvende verandering realiseren.

Gezondheid betekent meer dan niet ziek zijn. Het gaat erom dat iedereen kan meedoen: werken, leren en genieten van het leven.

“Wij geloven in het gedachtegoed Positieve Gezondheid. Zien wat er wel mogelijk is, al laat je gezondheid niet alles toe”.

– Chris Piatek Wethouder Volksgezondheid, gemeente Eijsden-Margraten

Gezondheid is niet alleen ieders eigen verantwoordelijkheid, maar ook een taak voor de samenleving. Werk, wonen, onderwijs, zorg en de omgeving waarin we leven beïnvloeden onze gezondheid. Daarom is een brede aanpak nodig, waarin we samenwerken met overheden, zorginstellingen, maatschappelijke organisaties én inwoners. Bewustwording is daarbij belangrijk.

Gezondheidsbeleid vraagt voortdurende inzet. Ongeacht politieke keuzes of financiële veranderingen blijven wij ons inzetten voor een gezonder Zuid-Limburg, nu en in de toekomst. Dit sluit aan bij landelijke afspraken zoals het Gezond en Actief Leven Akkoord (GALA) en het Integraal Zorg Akkoord (IZA).

Met Trendbreuk hebben we al een duidelijke richting gekozen: een langetermijn aanpak, focus op de jeugd, bewezen methodes en sterke samenwerking. In dit beleid gaan we nog een stap verder: we verbreden onze focus van jeugd naar andere levensfasen en groepen in onze samenleving. Laten we samen bouwen aan een regio waar iedereen de kans krijgt om gezond en gelukkig te leven!

Namens de wethouders volksgezondheid van de zestien Zuid-Limburgse gemeenten,

Alex Schiffelers, gemeente Landgraaf

Chris Piatek, gemeente Eijsden-Margraten

Inleiding

De gezondheid van de Zuid-Limburgers blijft achter bij de rest van Nederland. Er ligt een grote opgave voor de publieke gezondheid.

Met het regionaal gezondheidsbeleid 2025-2030 **Gezondheid nu, voor later!** richten de zestien gemeenten in Zuid-Limburg hun blik nu en in de toekomst op deze opgave. Het is een complexe en veelomvattende opgave waarbij een voortdurende inspanning noodzakelijk is. Ook wordt steeds duidelijker dat beleidsmaatregelen en preventieactiviteiten een bredere inspanning vereisen dan alleen in de publieke gezondheidszorg.

De grenzen van wat onze zorg aankan komen sterker in zicht en de nadruk om te investeren in preventie vanuit een integrale aanpak is onontbeerlijk. Zowel de landelijke en lokale overheid als welzijn en zorg zijn hiermee bezig. Voor een gezonde samenleving zijn we allemaal verantwoordelijk en is extra inzet nodig. Gemeenten kunnen dat niet alleen. Dat kan alleen wanneer we daar een gezamenlijke inspanning voor leveren: gemeenten, rijk, inwoners, zorg- en maatschappelijke organisaties. De resultaten van die gezamenlijke inspanning zijn zichtbaar voor onze inwoners op het gebied van wonen, werken, recreëren en onderwijs.

Het vaststellen van gezondheidsbeleid is een wettelijke verplichting voor gemeenten, bepaald in de Wet publieke gezondheid.

Het gezondheidsbeleid sluit aan bij de andere ontwikkelingen binnen het sociaal domein, de publieke gezondheid en de zorg, zoals de samenwerkingsafspraken in het Gezond en Actief Leven Akkoord (GALA), het Integraal Zorg Akkoord (IZA) en de uitgangspunten van het Regioplan Zuid-Limburg 2023. Deze samenwerkingsafspraken zijn veel breder en raken meer partijen dan de gemeenten alleen.

In zekere zin bevestigen GALA en IZA de goede richting die we in Zuid-Limburg al waren ingeslagen. In de Trendbreukaanpak werken namelijk al veel partijen samen. Het huidige regionaal gezondheidsbeleid was daar de basis voor.

In het verlengde hiervan positioneert dit nieuwe regionaal gezondheidsbeleid zich ook naar de toekomst als een richtinggevend document voor het gemeentelijke gezondheidsbeleid, vanuit een integrale visie op gezondheid.

We kiezen met deze nota voor een periode van zes jaar (tot en met 2030) om het duurzame en meerjarige karakter van het regionaal gezondheidsbeleid te benadrukken. Deze termijn sluit aan bij de vorige nota waarin het streefjaar 2030 genoemd werd om een kwart van de gezondheidsachterstanden in 2030 te hebben ingelopen. Gezondheidsbeleid vraagt immers, zoals we in eerdere versies hebben vastgesteld, een lange adem en meerjarige betrokkenheid; dat mag niet afhankelijk zijn van politieke keuzes of wisselende financieringen. Die kunnen wel effect hebben op de uitvoering van het beleid, maar niet op de doelstelling ervan en het commitment dat we samen uitspreken om de gezondheidsachterstanden in deze regio in te lopen.

Een gelijke kans op gezondheid start bij het jongste (zelfs ongebooren) kind, maar betreft natuurlijk alle leeftijden en doelgroepen. Iedereen wil zo gezond mogelijk opgroeien, mee kunnen doen, ertoe doen en gezond oud worden in een gezonde en veilige leefomgeving. Dat is ook de reden dat we de reikwijdte van dit beleid willen verbreden: naast de jeugd richten we ons ook op andere levensfasen en daarmee gepaard gaande opgaven op het gebied van veerkracht en in de fysieke leefomgeving. Dat is nieuw in dit regionaal gezondheidsbeleid.

Samenvatting

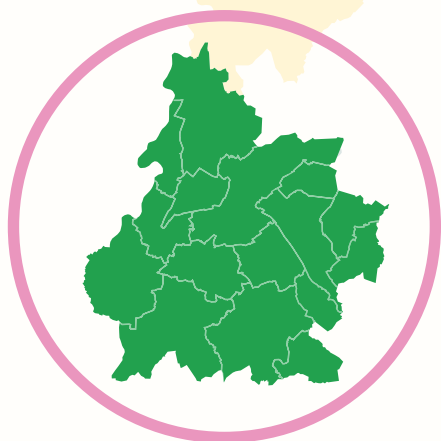
Het jaar 2030 is een cruciaal jaar. We hebben in Zuid-Limburg de ambitie uitgesproken een kwart van de gezondheidsachterstanden ten opzichte van Nederland in 2030 te hebben ingelopen.

Dat is een enorme opgave, we zijn er nog niet. Sterker, uit recente resultaten van de Gezondheidsmonitors van de GGD blijkt dat de achterstanden verder toenemen.

- De gezondheid van de jeugd gaat, ten opzichte van het landelijk gemiddelde, harder achteruit dan verwacht.
- Ook de volwassen inwoners hebben nog steeds de laagste zelf ervaren gezondheid, het vaakst een chronische aandoening, het vaakst een hoge kans op een angststoornis of depressie en de hoogste zorgkosten vergeleken met landelijke gegevens.

Dat betekent niet dat de gezamenlijke inspanningen van de gemeenten en vele organisaties zinloos zijn. Er zijn immers genoeg voorbeelden dat we de afgelopen periode veel hebben bereikt en goede stappen hebben gezet. Maar dit laat wel zien dat gezondheidsachterstand een hardnekkig probleem is in de regio en gezondheidsverbetering nóg meer inspanning en bewustwording vraagt. Niet alleen van organisaties die al betrokken zijn, maar ook van de samenleving als geheel. We willen dan ook nadrukkelijk doorgaan op de ingeslagen weg en de Trendbreukaanpak continueren en uitbreiden.

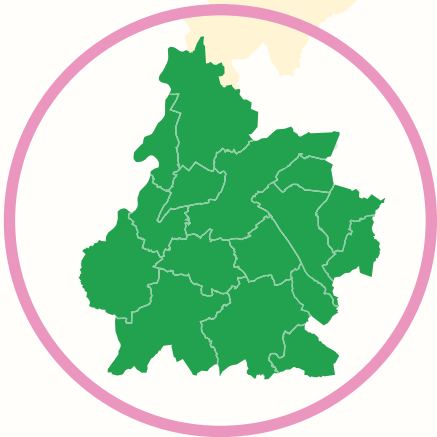
Gelet op de uitdagingen waar de regio voor staat, verbreden we onze focus: we willen niet alleen dat kinderen gezond opgroeien en gelijke kansen krijgen, maar ook dat mensen gezond blijven, zowel fysiek als geestelijk. En dat zij hierin worden gestimuleerd door hun leefomgeving.

Dit resulteert in vier pijlers:

- Gezond Opgroeien
- Gezond Blijven
- Gezonde Geest
- Gezonde Leefomgeving.

We houden onverkort vast aan de ambitie om deze achterstand in 2030 met 25% te verminderen ten opzichte van het nationaal gemiddelde. Gezondheid verbetert niet slechts door het uitvoeren van interventies, maar door breed en integraal in de samenleving gezondheid op de agenda te zetten. Gezondheid hangt samen met alle levensgebieden waarin mensen functioneren, dus werken, wonen, recreëren, ontmoeten, etc. Risico's die onze gezondheid bedreigen ontstaan niet alleen uit een individuele keuze maar bevinden zich ook in de leefomgeving van mensen. Op al deze gebieden is dan ook actie vereist, liefst in samenhang. **Gezondheid nu, voor later!** is dan ook de hartenkreet om onze inspanningen versterkt door te zetten.

Leeswijzer

Gezondheid nu, voor later! is geschreven als richtinggevend document om het regionaal gezondheidsbeleid op hoofdlijnen vorm te geven en geen nota met concrete uitvoeringsplannen. Die uitvoering ligt bij de afzonderlijke programma's en plannen van Trendbreuk, GALA en IZA; daarvoor ligt een verantwoordelijkheid bij de gemeenten. De kunst is de vele uitvoeringsplannen die er zijn met elkaar te verbinden. Daarin ligt de integraliteit.

Hoofdstuk 1 'Nu, voor later' laat de gebeurtenissen in de afgelopen jaren zien en de ontwikkelingen in onze regio die nu spelen. En waarom we met de vier benoemde pijlers verder willen bouwen aan het realiseren van de trendbreuk. Dit hoofdstuk en de uitwerking van de vier pijlers in hoofdstuk 2 hebben eenzelfde opbouw en beschrijven op uniforme wijze achtereenvolgens:

- **Waar staan we nu:** wat laten de cijfers zien en hoe verhoudt Zuid-Limburg zich ten opzichte van Nederland?
- **Waar staan we voor:** wat is onze ambitie, wat willen we in 2030 bereiken?
- **Wat doen we nu voor later:** wat is nodig om de ambitie te behalen?

Hoofdstuk 2 beschrijft hoe we met deze vier pijlers onze hernieuwde ambitie willen vormgeven. Zo bouwt Gezond Opgroeien verder op de Trendbreukaanpak voor vijf levensfasen. Met de pijler Gezond Blijven bevorderen we dat mensen langer gezond blijven. In het huidige aanbod van gemeenten ligt de focus vooral op ouderen.

We gaan ons meer richten op de ouder *wordende* inwoner en op inwoners die we met het bestaande aanbod niet of onvoldoende bereiken. Ook voor deze doelgroepen hanteren we de Trendbreukaanpak.

Dat geldt eveneens voor de pijler Gezonde Geest, waarmee we de mentale veerkracht van mensen versterken. We gaan uit van het bestaande aanbod op dit gebied, sluiten daarop aan en ontwikkelen zo nodig nieuwe initiatieven. Tot slot valt ook *buiten* het domein van zorg en publieke gezondheid grote gezondheidswinst te boeken. Daarom is de pijler Gezonde Leefomgeving belangrijk. Gemeenten hebben stappen gezet richting *Health in All Policies*, maar automatisch gebeurt dat nog niet.

Door gezondheid in de toekomst structureel mee te nemen in andere beleidsdomeinen, ontstaan nieuwe kansen om de gezondheid van inwoners te bevorderen en gezondheidsverschillen te verkleinen. Daarbij streven we naar een gezonde leefomgeving die ontmoeten en bewegen stimuleert, die schoon en sociaal veilig is en die toegankelijk is voor álle inwoners.

In hoofdstuk 3 staan de randvoorwaarden van het regionaal gezondheidsbeleid. Het gaat om de bestuurlijke verantwoordelijkheid voor de uitvoering, financiën, communicatie van deze nota en de monitoring en evaluatie van de uitwerking van het beleid.

In de bijlage staan de begrippenlijst en bronnen die voor deze nota gebruikt zijn.

Trendbreuk is een gezamenlijke ambitie van vele partijen in Zuid-Limburg, waaronder de zestien Zuid-Limburgse gemeenten. De Trendbreukaanpak streeft ernaar de gezondheidsachterstanden in Zuid-Limburg te verminderen, waarbij er in eerste instantie wordt ingezet op de jeugd. De Trendbreukaanpak kenmerkt zich door de inzet van bewezen interventies, het beschikbaar maken van hetzelfde aanbod en de focus op de doorgaande lijn. Hierbij wordt domeinoverstijgend én langjarig samengewerkt, om de trend te breken.

Met Trendbreuk bereiken we steeds meer mensen en gezinnen in een kwetsbare positie. Deze aanpak sluit nauw aan bij de uitgangspunten van actuele ontwikkelingen zoals GALA en IZA en het daarmee samenhangende Regiobeeld en Regioplan.

01

Nu, voor later

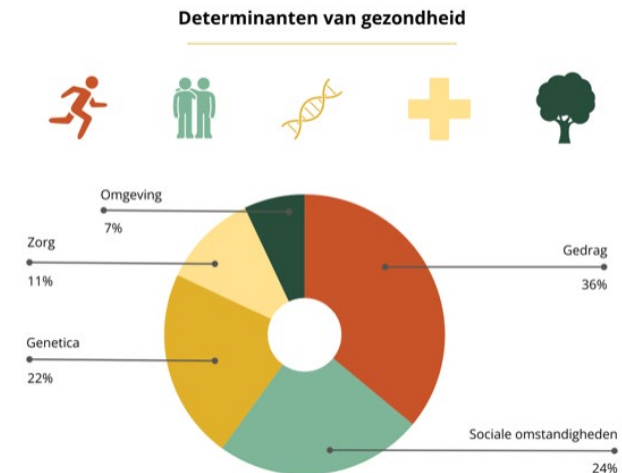

Waar staan we nu

- De gezondheid van de Zuid-Limburgers blijft achter bij het landelijk gemiddelde. Zo ervaart 65% van de inwoners van 18 jaar en ouder de eigen gezondheid als (zeer) goed in deze regio. Dat is minder dan in Nederland (70%). De ervaren gezondheid is gedaald ten opzichte van 2020.
- In Zuid-Limburg houdt 40% van de inwoners zich aan de beweegrichtlijn, tegenover 47% landelijk.
- In Zuid-Limburg heeft 54% overgewicht, landelijk is dat 50%.
- Van de inwoners in Zuid-Limburg heeft 86% matig tot veel regie over het eigen leven, in Nederland is dat 90%.
- In Zuid-Limburg is meer dan een kwart van de inwoners bezorgd over gezondheidsrisico's in de woonomgeving.

Vergeleken met het landelijke gemiddelde betekent de gezondheidsachterstand van de inwoners in Zuid-Limburg dat er nog veel werk aan de winkel is. Onze gezondheid wordt namelijk door veel factoren beïnvloed. Behalve ons eigen gezonde of ongezonde gedrag, onze aanleg en beschikbaarheid van zorg, spelen de sociale en fysieke leefomgeving een belangrijke rol (zie figuur 1). De samenhang en het samenspel van factoren geeft aan hoe ingewikkeld het verbeteren van de publieke gezondheid is.

We zijn ons er inmiddels van bewust dat het qua gezondheid en de kansen op een gezond leven verschil maakt in welke omgeving en in welke omstandigheden iemand opgroeit en leeft. Daarmee is het ook helder dat de gezondheid in een regio niet verbeterd kan worden door maar aan één factor te werken. Voor het versterken van de publieke gezondheid moeten we rekening houden met deze combinatie van factoren die elkaar beïnvloeden en/of versterken. In deze nota streven we naar een samenhangende aanpak. Dat betekent dat we in onze aanpak zoveel mogelijk aandacht voor al deze factoren hebben.

Figuur 1: Determinanten van gezondheid

Bron: Pharos, Leefomgeving en gezondheidsverschillen

Waar staan we voor

Enorme opgave

Vijf jaar geleden legden de Zuid-Limburgse gemeenten het ambitieuze streven vast in het regionaal gezondheidsbeleid 'Zuid springt eruit': de structurele gezondheidsachterstanden ten opzichte van het landelijk gemiddelde binnen tien jaar met een kwart inlopen. We wilden een trendbreuk realiseren die uitmondt in gezonde en kansrijke generaties. Een enorme opgave die een langjarige investering vergt, zo werd destijds al vastgesteld. Anno 2025 blijkt dat de opgave waar de regio Zuid-Limburg voor staat even groot is als bij het vaststellen van de nota 'Zuid springt eruit'. De trendbreuk kan nou eenmaal niet in één beleidsperiode bewerkstelligd worden, dat duurt een generatie. Ook de landelijke overheid stelt vast dat er beduidend meer tijd nodig is om gezondheidsachterstanden in te lopen. In de afgelopen beleidsperiode is een stevige basis gelegd voor de Trendbreukaanpak en hebben we de nadruk gelegd op de allerjongste jeugd. Daar geven we nu een vervolg aan.

Hoopvolle ontwikkelingen

Het optimisme waarmee de gemeenten de trendbreukbeweging in 2018 in gang hebben gezet bleek terecht. Een terugblik op de beleidsperiode 2020-2024 laat een aantal hoopvolle ontwikkelingen zien. Zo kozen de gemeenten in de nota 'Zuid springt eruit' voor een fundamentele nieuwe aanpak gericht op integrale samenwerking met een focus op de jeugd.

Het programmabureau Trendbreuk zette zich in voor een gezonde generatie aan de hand van een gerichte aanpak in vijf levensfasen van vóór de geboorte tot aan jongvolwassenen (van kindertijd tot kindertijd): kansrijke start, peuterspeel-, basisschool-, voortgezet onderwijs, werk en ouderschap (zie figuur 2).

Figuur 2: Trendbreukcyclus

De focus op de jeugd in deze vijf levensfasen binnen de trendbreukbeweging heeft voor de Kansrijke Startfase geresulteerd in een integrale en domeinoverstijgende samenwerking via een regionale coalitie met alle partners die betrokken zijn bij de eerste 1000 dagen van een kind. Deze coalitie is erin geslaagd om met verschillende programma's en projecten steeds meer (kwetsbare) inwoners te bereiken en te ondersteunen. Daarmee is een belangrijk begin gemaakt voor het inlopen van de gezondheidsachterstand in onze regio. Niet alleen figuurlijk, maar ook letterlijk. We zijn immers begonnen bij de allerjongsten.

Met de komst van GALA en IZA en de uitvoering van deze programma's gaf dit een groot voordeel voor de Zuid-Limburgse gemeenten, omdat zij op deze regionale samenwerking konden voortbouwen.

Onze ambitie groeit mee

Met dit nieuwe regionaal gezondheidsbeleid **Gezondheid nu, voor later!** kiezen we voor het uitbreiden van onze ambitie. Dit betekent dat we onverkort vasthouden aan het inlopen van de gezondheidsachterstand van Zuid-Limburg, de Trendbreuk. En in de trendbreukbeweging blijft de primaire focus op de jeugd liggen. Daarnaast verbreden we de komende jaren de aanpak naar andere beleidsterreinen en levensfasen met dit gezondheidsbeleid. Dat moet ook, de kinderen die in de huidige trendbreukaanpak zijn opgegroeid moeten we niet loslaten. Het gezondheidsbeleid moet als het ware met hen meegroeien.

Daarnaast willen we niet alleen dat kinderen gezond opgroeien en gelijke kansen krijgen, maar ook dat onze inwoners gezond blijven, zowel fysiek als geestelijk. En dat zij hierin mede worden gestimuleerd door hun leefomgeving. Zodat we de uitdagingen waar de regio voor staat op alle fronten beter aan kunnen gaan.

De ambities van dit regionaal gezondheidsbeleid zijn:

- *In 2030 hebben we 25% van de gezondheidsachterstand ten opzichte van het Nederlands gemiddelde ingelopen en bestaat er een Trendbreukaanpak voor de eerste levensfasen conform het plan van aanpak Trendbreuk.*
- *We kijken kritisch naar de huidige inzet en analyseren de behaalde resultaten.*
- *We verbreden de aanpak van het gezondheidsbeleid naar het gezond blijven en mentale gezondheid.*
- *We hebben concrete inzet op preventie en gezondheidsbevordering rond gezond blijven.*
- *Health in All Policies is een feit waardoor de aandacht voor fysieke en mentale gezondheid in alle beleidsvelden een plek heeft. Daarmee komt ook een gezonde leefomgeving nadrukkelijk aan bod in beleidsafwegingen.*

Maatschappelijke ontwikkelingen

Ondanks de grote inzet die in de afgelopen beleidsperiode is geleverd, is de gezondheidsachterstand minder ingelopen dan we gehoopt hadden.

De oorzaken daarvan liggen in:

- Brede maatschappelijke ontwikkelingen in de samenleving.
- Op de hierboven beschreven veelheid en samenspel van factoren voor gezondheidsverbetering.
- Het gegeven dat de inzet zich voornamelijk richtte op de jongere jeugd.
- De effecten daarvan pas later zichtbaar worden in de Gezondheidsmonitors.

Sinds de start van de vorige regionale beleidsnota heeft een aantal gebeurtenissen grote impact gehad en nog steeds op onze samenleving. De COVID-19 pandemie, long-COVID, de oorlogen in Oekraïne en het Midden-Oosten en de dreiging die daarvan uitgaat voor de samenleving in West-Europa en Nederland. Ook de klimaatcrisis en energiecrisis leiden tot maatschappelijke onrust. Deze onrust, binnen een steeds complexere maatschappelijke context, kan leiden tot gevoelens van naderend onheil, tot persoonlijke mentale onrust, gevoelens van onzekerheid en toekomstvrees en heeft dus ontegenzegglijk invloed op de gezondheid van inwoners, en vooral op kwetsbare jongeren, ouderen en mensen die minder gezondheids- of taalvaardig zijn.

Landelijke nota gezondheidsbeleid

De huidige vigerende landelijke nota gezondheidsbeleid 2020–2024 ‘Gezondheid breed op de agenda’ schetst de kaders en biedt richting aan het regionaal gezondheidsbeleid in onze regio. Deze nota wordt elke vier jaar opgesteld en legt het gezondheidsbeleid vast op het gebied van de publieke gezondheid in de vorm van landelijke prioriteiten. En geeft daarmee richting aan het lokale – in dit geval: regionale – gezondheidsbeleid van gemeenten. Deze nota is gebaseerd op actuele inzichten, trends en opgaven op het gebied van publieke gezondheid en legt de focus op thema’s zoals gezondheidsongelijkheid, leefstijl gerelateerde aandoeningen, mentale gezondheid en gezonde leefomgeving. Het beleid stuurt op het verbeteren van de samenwerking tussen verschillende partijen en benadrukt het belang van een integrale benadering van gezondheidsbeleid. Het ministerie van VWS biedt in 2025 aan de Tweede Kamer de nieuwe landelijke nota gezondheidsbeleid aan (Kamerstuk, 32 793, nr. 791). Deze borduurt voort op de langetermijnverkenning die het RIVM voorafgaand aan de nota elke vier jaar uitbrengt.

Het rapport 'Kiezen voor een gezonde toekomst – Volksgezondheid Toekomst Verkenning 2024', waarin de toekomstige ontwikkelingen van de publieke gezondheid in Nederland worden beschreven, benoemt als grootste uitdagingen:

- De vergrijzing richting 2050 met een stijgende levensverwachting.
- Het terugdringen van de sociaaleconomische gezondheidsachterstanden met een domeinoverstijgende inzet op gezondheid.
- Het vergroten van de fysieke en mentale gezondheid van jongeren.
- Het opvangen van de zorgvraag in de eerstelijnszorg die tot 2050 toeneemt.
- Het verbeteren van de gezonde leefomgeving.
- Het realiseren van een gezonde generatie.

Het streven naar het inlopen van de gezondheidsachterstand waar Zuid-Limburg al eerder op inzette, sluit hier naadloos bij aan. En dat geldt ook voor de keuze van de regio om deze lijn door te trekken naar gezond blijven, de mentale gezondheid en een gezonde leefomgeving.

GALA en IZA

In de periode ná de totstandkoming van de landelijke nota gezondheidsbeleid (2020–2024) werd door een groot aantal maatschappelijke partijen GALA en IZA vastgesteld. Beide akkoorden zijn van belang en bieden de kans om de integrale Trendbreukaanpak van de regio te verbreden en te versterken. Het regionaal gezondheidsbeleid staat niet op zichzelf, maar vormt een integraal onderdeel van een breder geheel van akkoorden en afspraken die gericht zijn op het bevorderen van het welzijn en de gezondheid van inwoners van Zuid-Limburg, zoals GALA en IZA.

Een aantal uitvoeringstaken in het regionaal gezondheidsbeleid 2025–2030 is ook vastgelegd in de agenda voor de regionale uitvoering van GALA en IZA.

Zo zet GALA in op het zo lang mogelijk gezond houden van mensen (preventie). Dat gebeurt onder andere door het bevorderen van een gezonde leefstijl, het actief stimuleren van bewegen en sporten en een gezonde leefomgeving waarin mensen elkaar ontmoeten. In IZA werken partijen in welzijn en zorg integraal samen om de zorg toekomstbestendig te maken en de gezondheid en het welzijn van inwoners te verbeteren. Zo werden afspraken gemaakt over onder andere preventie, vroegsignalering, samenwerking in de zorgketen en het versterken van de positie van kwetsbare groepen. Het IZA legt daarbij de nadruk op het versterken van de samenwerking van alle relevante partners, gericht op het toegankelijk en betaalbaar houden van de zorg.

Door de verbinding van het regionaal gezondheidsbeleid met de afspraken op basis van GALA en IZA ontstaat een samenhangende en geïntegreerde aanpak van gezondheid en welzijn op lokaal niveau. Dit biedt kansen voor synergie, efficiëntie en effectiviteit in de uitvoering van gemeentelijk beleid en draagt bij aan het realiseren van gezonde en vitale gemeenschappen.

Regiobeeld en Regioplan Zuid-Limburg 2023

Eind 2023 werd het Regiobeeld Zuid-Limburg 2023 gepubliceerd. Hierin staan de stand van zaken in de regio en de uitdagingen waar onze regio voor staat: het inhalen van de gezondheidsachterstand, de kloof tussen zorgvraag en zorg-aanbod, het hoge zorggebruik, de kansenongelijkheid en de noodzaak van het versterken van een (regionale) integrale domeinoverstijgende aanpak.

Het Regiobeeld is geconcretiseerd in het Regioplan Zuid-Limburg 2023.

Het Regioplan richt zich op het bevorderen van de leefbaarheid, economische vitaliteit en sociale cohesie in de regio. Dit plan omvat diverse thema's die nauw verbonden zijn met gezondheid en welzijn en biedt zodoende logische aan-knopingspunten voor het gemeentelijke gezondheidsbeleid. Zo legt het Regioplan bijvoorbeeld de nadruk op wonen en voorzieningen in een gezonde leefomgeving. Een gezonde leefomgeving omvat goede huisvesting, toegang tot voorzieningen zoals gezondheidszorg, onderwijs, en recreatieve faciliteiten, voldoende groen, een leefomgeving die uitnodigt tot bewegen en ontmoeten. Verder benadrukt het Regioplan het belang van economie en werkgelegenheid. Een goede economische situatie en voldoende werkgelegenheid dragen bij aan het welzijn van mensen en kunnen gezondheidsproblemen als gevolg van armoede en werkloosheid helpen voorkomen.

01 Nu, voor later

Bezuinigingen publieke gezondheid

In het Regeerakkoord heeft het kabinet nadrukkelijk zijn aandacht voor en het belang van gezondheidsbevordering en preventie uitgesproken. Dat laat onverlet dat er ook een aantal bezuinigingen op publieke gezondheid wordt aangekondigd. In dat spanningsveld zal ook het regionaal gezondheidsbeleid zich moeten bewegen. Dat betekent dat we zoveel mogelijk moeten aansluiten bij bestaande inzet en middelen. En dat de ambities van het regionaal gezondheidsbeleid niet zozeer gerealiseerd moeten worden door nieuwe interventies en projecten, maar door de bestaande inzet te versterken, te verbinden en zo nodig anders in te richten.

Aanvullend zorg- en welzijnsakkoord

Begin 2025 zijn de afspraken over gelijkwaardigheid tussen de VNG, Zorgverzekeraars Nederland en het ministerie van VWS door het bestuurlijk overleg IZA vastgesteld. Daarmee hervat de VNG de inhoudelijke gesprekken met de IZA-partijen. Met het aanvullende zorg- en welzijnsakkoord (AZWA) werken de partijen van IZA, aangevuld met SWN, GGD en Mind gezamenlijk aan een goed, financieel haalbaar en uitvoerbaar akkoord met de ambitie op de verdere transformatie van zorg naar gezondheid.

Wat doen we nu voor later

Belang van regionale samenwerking

De gemeenten in Zuid-Limburg realiseren zich al langere tijd heel goed dat regionale samenwerking een absolute voorwaarde is om de gezondheidsachterstanden in te kunnen lopen. Ook voor uitvoerders van jeugdgezondheidszorg, preventieactiviteiten, kinderopvang, onderwijs, welzijnswerk, zorginstellingen, woningbouwcorporaties en ruimtelijke ordening is regionale samenwerking tussen gemeenten op het gebied van gezondheid essentieel om zich zo effectief mogelijk in te kunnen zetten. Zodoende blijft het uitgangspunt van 'Zuid springt eruit' in deze nota **Gezondheid nu, voor later!** van toepassing: door samen massa te maken en op te schalen, kunnen we regionale doelstellingen effectiever en efficiënter realiseren.

Trendbreuk

De afgelopen jaren laten zien dat de Trendbreukaanpak effectief en efficiënt is en duidelijk zijn vruchten begint af te werpen, ook al is dat nog niet terug te zien in de cijfers van de Gezondheidsmonitors. Op zich is dat niet vreemd, omdat de belangrijkste resultaten worden geboekt in de eerste levensfase en de monitor zich op mensen in andere levensfasen richt. De trendbreukbeweging en de focus op de jeugd worden in de komende beleidsperiode voortgezet, ook omdat de trendbreuk een langjarige investering vergt.

Wel bleek bij de evaluatie van Trendbreuk (2022–2023) dat een verdere doorontwikkeling en uitbreiding van de doelgroep en beleidsvelden noodzakelijk is. Die noodzaak wordt door het Regiobeeld 2023, met een nadruk op de vergrijzing en mentale gezondheid van de bevolking, bevestigd.

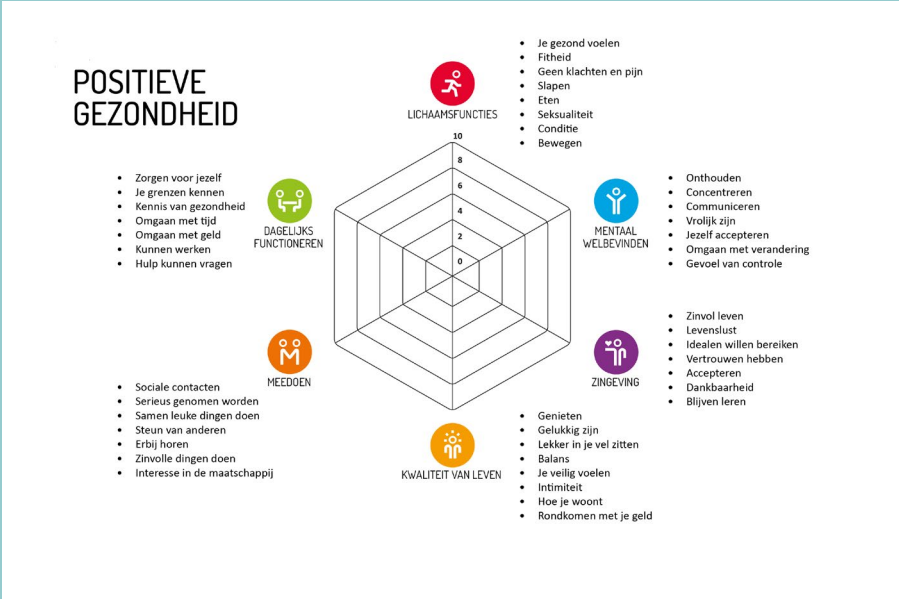
We blijven de uitgangspunten van het vastgestelde beleid en Trendbreuk hanteren:

- **Samen:** alleen samen kunnen we de trend breken.
- **Iedereen is nodig:** overheid, onderwijs, zorgverleners, zorgverzekeraars, maatschappelijke organisaties, kennisinstituten, bedrijfsleven, burgers, etc.
- **Langjarig:** een trend breken vereist een langjarige, regionale aanpak.
- **Bewezen:** we zetten interventies in waarvan bewezen is dat ze effectief zijn. En als we iets nieuws uitproberen, laten we onderzoeken of het werkt.
- **Massa maken:** als een interventie ergens goed loopt, wordt deze uitgerold over de regio.
- **Hetzelfde basisaanbod:** vanuit de gedachte van gelijke kansen: Iedereen in de regio kan gebruikmaken van hetzelfde ondersteuningsaanbod. Het maakt niet uit in welke gemeente je woont.
- **Positieve Gezondheid:** in Zuid-Limburg benaderen we gezondheid integraal, waarbij alle dimensies van Positieve Gezondheid worden meegenomen. We richten ons niet alleen op ziektepreventie, maar ook op het bevorderen van veerkracht, welzijn en eigen regie voor alle inwoners.

Daar voegen we op basis van onze ambities dus aan toe:

- Meer aandacht voor de **doorgaande lijn**: de gezonde basis die gelegd is in de eerste levensfasen doortrekken naar de levensfasen die hier op volgen, zodat een generatie gezond ouder wordt.
- **Health in All Policies:** meer aandacht voor gezondheid is overal, gezondheid meenemen in alle beleidsterreinen. Daarom betrekken we partijen op het gebied van onder meer armoedebestrijding, ruimtelijke ordening, milieu, sport, jeugd, arbeidsmarkt, economie en welzijn. Gezondheid draagt ook bij aan het behalen van andere doelen in de samenleving, zoals brede welvaart, terugdringen zorgkosten, versterken economie, etc. (*Health for All Policies*).

Positieve Gezondheid ziet gezondheid niet alleen als de afwezigheid van ziekte, maar als het vermogen om met fysieke, emotionele en sociale uitdagingen om te gaan en zelf de regie te voeren. Deze benadering sluit goed aan bij het regionaal gezondheidsbeleid. Gemeenten kunnen bijdragen aan de fysieke gezondheid door gezondheidsbevordering en preventie. Tegelijkertijd wordt mentale veerkracht en welzijn gestimuleerd door laagdrempelige psychosociale ondersteuning en het bevorderen van sociale verbondenheid in de gemeenschap.

Bron: Institute for Positive Health

Betrokkenheid van inwoners

Positieve Gezondheid biedt een waardevol kader voor het betrekken van burgers bij het vormgeven van het gezondheidsbeleid. Door in te spelen op de behoeften, wensen en mogelijkheden van mensen, kunnen gemeenten meer maatwerk leveren en effectievere interventies ontwikkelen die aansluiten bij de diversiteit van de lokale bevolking.

Bij de verschillende deelplannen roepen we gemeenten op om inwoners op passende wijze te betrekken bij beleidsontwikkeling. Dat doen we door zoveel mogelijk gebruik te maken van de bestaande sociale infrastructuur. We versterken daarmee de **betrokkenheid van inwoners** in de verschillende programma's op een passende wijze zodat de uitvoering van dit beleid slaagt (zie ook hoofdstuk 3).

Figuur 3: Verhouding tussen Gezondheid nu, voor later!, Trendbreuk, GALA, IZA, burgerbetrokkenheid

02

Onze pijlers voor gezondheids- beleid

- Gezond Opgroeien
- Gezond Blijven
- Gezonde Geest
- Gezonde Leefomgeving

Gezond Opgroeien

Gezond Blijven

Gezonde Geest

Gezonde Leefomgeving

2.1 Gezond Opgroeien

Waar staan we nu

- In het algemeen blijkt uit de Gezondheidsmonitor Jeugd 2023 dat de gezondheid van jongeren in Zuid-Limburg kwetsbaar blijft op alle fronten. Jongeren tussen de 13 en 17 jaar in Zuid-Limburg zijn minder positief over hun gezondheid dan tien jaar geleden.
- Het aantal kinderen met overgewicht blijft toenemen, ook in Zuid-Limburg. Hier wonen ongeveer 28.000 kinderen met overgewicht en obesitas.
- Kinderen in Zuid-Limburg bewegen te weinig. Buiten spelen wordt vaak belemmerd door het gebrek aan sociale veiligheid en het gebrek aan speelplekken. Binnen zitten, vaak achter beeldschermen, leidt tot fysieke en mentale klachten.
- Zuid-Limburgse jongeren drinken vaker alcohol en roken vaker dan jongeren in de rest van Nederland. Ze zijn ook veel meer gaan vaperen, nog meer dan het landelijk gemiddelde. En vijftien procent van de jongeren in Limburg loopt risico op problematisch gebruik van sociale media.
- In Nederland is ongeveer 12% van de beroepsbevolking laaggeletterd. In Zuid-Limburg is dit ongeveer 11%, waarbij er grote uitschieters zijn in een aantal gemeenten. Het aantal laaggeletterden neemt landelijk toe. Het tekort aan basis(taal)vaardigheden vormt een barrière om later zelfstandig en succesvol mee te doen in onze maatschappij, online én offline.

Uit de verschillende Gezondheidsmonitors blijkt dat de gezondheid van de Zuid-Limburgse jeugd niet verbetert, maar verslechtert. Dat is overigens ook een landelijke trend, echter de verslechtering is procentueel groter in Zuid-Limburg omdat hier al sprake is van een kwetsbare situatie. Dat maakt de noodzaak om te blijven investeren in de jeugd duidelijk. Het is evident dat elke gezondheidswinst bij de jongste inwoners van Zuid-Limburg uiteindelijk tot gezondheidsverbetering in het latere leven resulteert. En daarmee bijdraagt aan een betere publieke gezondheid en een beter arbeidsvermogen. Gezonde inwoners blijven langer in contact met anderen en doen mee in de samenleving.

Zowel voor de levensfase **Kansrijke Start** als de vier overige levensfasen werd in de nota 'Zuid springt eruit' een aantal concrete actiepunten geformuleerd. Variërend van het borgen en breder uitrollen van succesvolle interventies tot het uitbreiden van onder andere gezonde kinderopvangcentra en gezonde (basis)scholen. Een essentieel actiepunt in de fase Kansrijke Start was het slaan van een brug tussen het medisch en sociaal domein: beide domeinen hielden zich immers bezig met dezelfde (kwetsbare) doelgroep en kenden dezelfde zorgen. Toch was van een structurele samenwerking nog geen sprake.

Inmiddels is dankzij grote inspanningen de basis gelegd voor een integrale en domeinoverstijgende samenwerking tussen gemeenten, GGD en vele andere partners, zoals verloskundigen, kinderartsen en kraamzorg hetgeen concreet vorm heeft gekregen in de regionale coalitie Kansrijke Start. Dit beschouwen alle betrokken partijen als grote winst. Door vervolgens een basisstructuur Kansrijke Start te realiseren in alle Zuid-Limburgse gemeenten is het mogelijk geworden meteen de juiste hulp in te schakelen bij specifieke vragen waar de professional op dat moment zelf geen antwoord heeft; bijvoorbeeld een zwangere vrouw met geldproblemen kan meteen verwezen worden naar de hulpverlener die haar hierin kan ondersteunen. Dit draagt bij aan vroegtijdig ingrijpen en vergroot de kansen op de zo gewenste kansrijke start.

Deze regionale coalitie slaagde er zo in om steeds meer (kwetsbare) inwoners te bereiken en te ondersteunen met programma's en projecten: in de Trendbreuk voortgangsrapportages wordt hier nauwgezet verslag van gedaan.

Waar staan we voor

Bij het werken aan een gezonde generatie zijn veel partijen betrokken die vanuit hun eigen verantwoordelijkheid bijdragen. In de praktijk blijkt dat (regionale) samenwerking niet vanzelf gaat. Daarvoor is een gezamenlijke doelstelling, commitment, afstemming van taken, over de eigen organisatiegrenzen durven stappen, inzet van mensen en middelen et cetera nodig. In het bovenstaande kader wordt een dergelijke basisstructuur voor integrale en domeinoverstijgende samenwerking beschreven.

Het is gelukt om met deze partijen te komen tot een netwerksamenwerking en eenzelfde, gemeenschappelijke taal die alle betrokkenen uitdragen.

Uitgangspunt van deze samenwerking en gemeenschappelijke taal vormt de vraag wat voor elk kind van belang is om gezond en veilig op te kunnen groeien. Het antwoord op die vraag is vertaald in drie basiselementen voor heel Zuid-Limburg:

- Gezonde voeding
- Gezond bewegen
- Mentaal welbevinden.

Die drie elementen vormen de basis voor de afzonderlijke partijen en kunnen bijdragen aan een doorgaande lijn in alle levensfasen.

Bijvoorbeeld als in centra voor kinderopvang alleen nog water wordt geschonken, kunnen partijen er samen naar streven om dat vervolgens ook in het basis-, middelbaar- en vervolgonderwijs te doen. Dan wordt water drinken de norm. Zo dragen we eraan bij dat kinderen een gezonde keuze normaal vinden en deze later zelf ook blijven maken.

Deze ervaring en positieve werkzame principes nemen we mee in de verdere aanpak die past bij een netwerksamenwerking rond volgende levensfasen.

Samen maken gemeenten, Provincie, Rijk, GGD en andere maatschappelijke partners langjarig werk van de trendbreuk. Daarbij leggen we de focus op de jeugd. In 2030 hebben we 25% van de achterstand ten opzichte van het Nederlandse gemiddelde ingelopen. Dat doen we door goede projecten en interventies uit te rollen en te verduurzamen in heel Zuid-Limburg. Daarbij haken we aan bij landelijke programma's en ontwikkelingen. Ook werken wij samen met andere beleidsterreinen. Dit doen we door de bestaande Trendbreukinzet te continueren, kritisch te kijken naar de huidige inzet en deze te analyseren en verder uit te breiden naar de volgende levensfasen conform het plan van aanpak Trendbreuk.

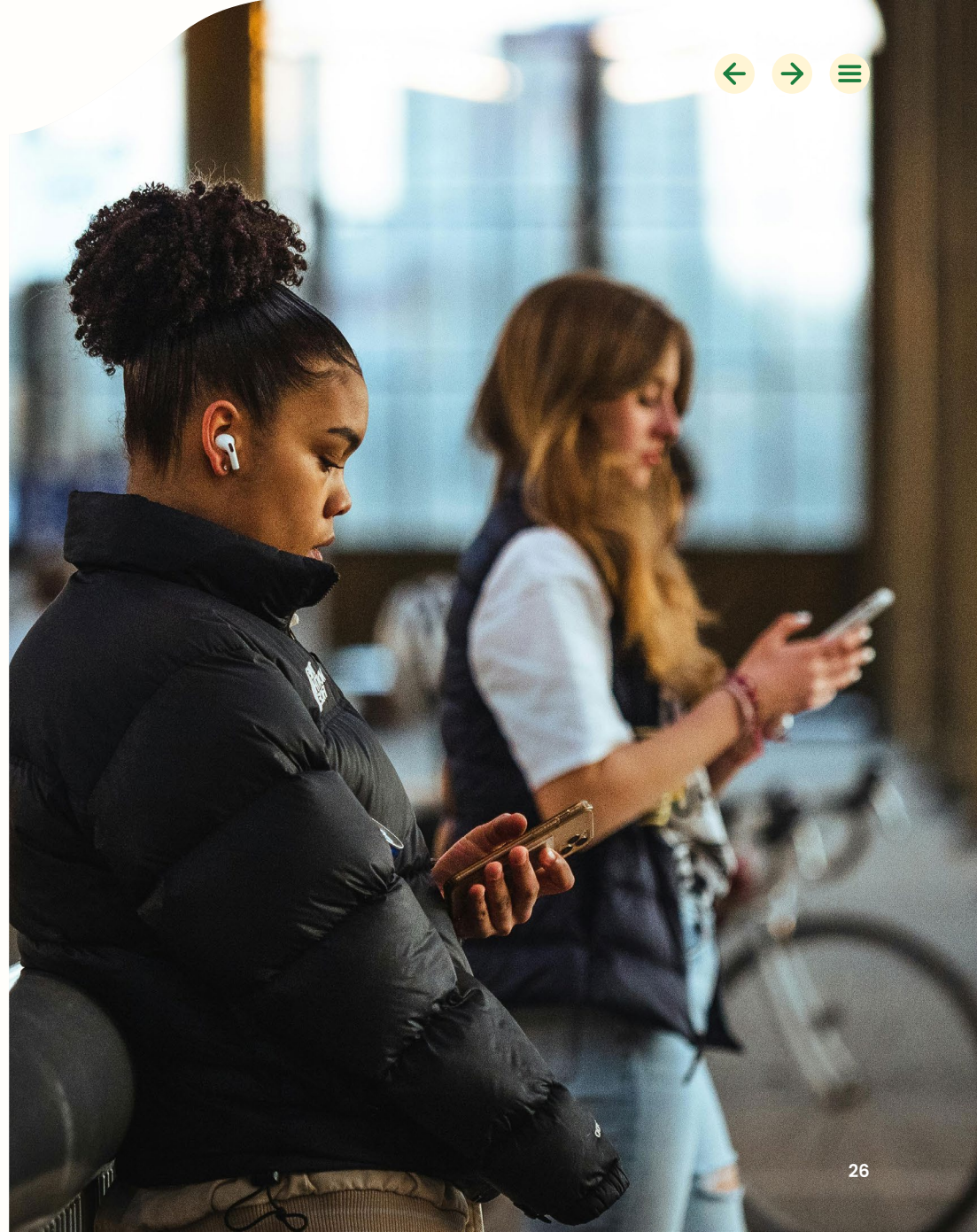

2.1 Gezond Opgroeien

Handhavingsplan middelengebruik

Gemeenten zijn verplicht in het kader van de Alcoolwet (artikel 43a) een preventie- en handhavingsplan op te stellen. De Alcoolwet heeft als doel om schadelijke gevolgen van alcoholgebruik tegen te gaan en alcohol gerelateerde overlast terug te dringen. Deze wet valt onder de verantwoordelijkheid van het ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport (VWS) en is daarmee primair een gezondheidswet, maar heeft nadrukkelijk raakvlakken met handhaving en veiligheid (overlast openbare ruimte). De regionale werkgroep Jeugd en Middelen heeft op Zuid-Limburgs niveau de nota Preventie en Handhaving Jeugd & Middelen 2025–2028 opgesteld.

De ambities van deze nota zijn het middelengebruik bij jongeren onder de 18 jaar zo lang mogelijk voorkómen en het overmatig gebruik bij jongeren beperken. Vanuit **Gezondheid nu, voor later!** onderschrijven we deze nota om het alcohol- en middelengebruik te verlagen.

Wat doen we nu voor later

We gaan door op de ingeslagen weg, waarbij we blijven inzetten op bewezen, effectieve interventies, het bundelen van (financiële) middelen en een langjarige domeinoverstijgende samenwerking, zoals beschreven in het Werkplan Trendbreuk 2024–2026:

- We blijven de netwerkstructuur uitbreiden met partijen zoals scholen, bibliotheken, woningcorporaties, welzijnswerk en werkgevers.
- We kijken kritisch naar de bestaande interventies, analyseren de effectiviteit daarvan en kijken ook waar interventies beëindigd kunnen worden of waar organisaties die zelf kunnen uitvoeren. En we ontwikkelen nieuwe initiatieven gericht op onder andere taalvaardigheid, basis- en gezondheidsvaardigheden en bestaanszekerheid.
- Een belangrijke rol is daarbij in alle levensfasen weggelegd voor de regionale en lokale JOGG-regisseurs. JOGG (Gezonde Jeugd Gezonde Toekomst) ondersteunt regionale en lokale projecten om de gezondheidsachterstand te verkleinen. De JOGG-regisseurs in Zuid-Limburg verbinden initiatieven voor meer Gezonde Scholen, een rookvrije start en rookvrije omgeving voor kinderen en het gezonder maken van de omgeving waarin gesport wordt en waar kinderen veilig buiten kunnen spelen. Daarbij werken JOGG-regisseurs intensief samen met gemeenten, vooral op het gebied van sport en bewegen.
- Ook is een veilige online omgeving voor kinderen steeds belangrijker, met een gezond gebruik van sociale media.
- We besteden de komende jaren meer aandacht aan de doorgaande lijn. We trekken de gezonde basis die in de eerste levensfasen is gelegd door naar de levensfasen die hierop volgen.
- We leggen meer nadruk op eigenaarschap van betrokken partijen. Binnen Trendbreuk gaat het om het nemen van verantwoordelijkheid, het nakomen van afspraken en het leveren van een structurele bijdrage aan de trendbreuk. We gaan dit faciliteren, zodat professionals en organisaties zich daadwerkelijk eigenaar voelen. Ook inwoners worden meer betrokken bij de Trendbreuk-aanpak.
- Tenslotte is het noodzakelijk voor de algemene gezondheid in Zuid-Limburg om in de komende beleidsperiode extra aandacht te schenken aan het verhogen van de vaccinatiegraad.

Bescherming tegen infectieziekten

Een hoge vaccinatiegraad (95%) is belangrijk om mensen tegen ernstige ziekten te beschermen en uitbraken van ziekten te voorkomen.

In Nederland en ook in Zuid-Limburg is sprake van een zorgwekkende daling van de vaccinatiegraad. Alle gemeenten zijn inmiddels onder de kritische grens gekomen. Zo wordt minder gevaccineerd tegen Bof, Mazelen en Rodehond (BMR). In 2020 was 91% van de 9-jarige kinderen nog gevaccineerd tegen BMR, in 2023 was dit nog maar 81%. Deze vaccinatiegraad zit ver onder het cruciale punt van 95% en is in veel gemeenten nog dalend. Dit is verontrustend en een gevaar voor iedereen. Infectieziekten zoals mazelen kunnen zich hierdoor verspreiden, met mogelijk (ernstige) ziekte, complicaties en sterfte tot gevolg.

Het RIVM houdt deze cijfers bij en probeert deze daling te verklaren. Academische Werkplaats Publieke Gezondheid (AWPG) Mosa en GGD hebben onderzoek uitgevoerd naar redenen van wel of niet vaccineren en om begrip te krijgen over wat werkt om de vaccinatiebereidheid te verhogen. Beweegredenen van ouders om hun kinderen niet of minder te laten vaccineren zijn onder andere twijfels over de noodzaak en effectiviteit ervan, het vertrouwen in vaccinaties, minder vertrouwen in de overheid of geloofsovertuiging.

Het Rijksvaccinatieprogramma speelt een belangrijke rol in gezond opgroeien, omdat dit kinderen en jongeren bescherming biedt tegen ernstige infectieziekten.

Deelname aan het Rijksvaccinatieprogramma is gratis in Nederland tot 18 jaar en via JGZ beschikbaar voor iedereen. Deze basistaak van de GGD is belangrijk voor onze publieke gezondheid en zorgt er mede voor dat kinderen gezond kunnen opgroeien. Vaccineren voor 18+ loopt via campagnes door de landelijke overheid of is een individuele verantwoordelijkheid, bijvoorbeeld bij reizigersvaccinaties.

Gezond Opgroeien

Gezond Blijven

Gezonde Geest

Gezonde Leefomgeving

2.2 Gezond Blijven

Waar staan we nu

- Zuid-Limburg is een sterk vergrijsde regio, met relatief veel 65-plussers en 80-plussers.
- De regio kenmerkt zich verder door relatief veel inwoners in een lage sociaaleconomische positie en heeft grote gezondheidsachterstanden. Ook bestaan er grote verschillen tussen gemeenten en wijken.
- De gezondheid van volwassenen en ouderen is relatief minder goed en laat een dalende trend zien. 64% ervaart de eigen gezondheid als goed, tegenover 70% landelijk. De levensverwachting ligt in Zuid-Limburg lager dan in Nederland. Steeds minder mensen bewegen voldoende en het overgewicht neemt verder toe (54%). In Zuid-Limburg is 40% van de volwassenen en ouderen kwetsbaar. Inwoners ervaren minder regie over het leven en ervaren meer eenzaamheid.
- In Zuid-Limburg wonen veel mensen met chronische aandoeningen en met een minder goede mentale gezondheid. Er wordt meer zorg gebruikt dan in de rest van Nederland met hogere zorgkosten tot gevolg.
- Binnen de sector zorg en welzijn is steeds minder personeel te vinden. Ook neemt het aantal mantelzorgers af dat klaar staat voor 85-plussers. Terwijl in de toekomst ouderen steeds langer zelfstandig thuis wonen en daar meer zorg en ondersteuning nodig hebben.

Het aanleren van gezondheidsvaardigheden en een gezonde leefstijl op jonge leeftijd zijn een goede basis, maar het vasthouden van die gezonde leefstijl in elke volgende levensfase is zeker zo belangrijk. Veerkrachtige volwassenen en ouderen dragen bij aan een gezonde samenleving. Ze blijven fit en blijven participeren in de samenleving en zijn in staat om met tegenslag om te gaan. Daarmee realiseren ze een gezond leven voor zichzelf, waarbij zingeving en meedoen centraal staan en waarbij hun beroep op zorg en ondersteuning zo lang mogelijk wordt uitgesteld.

2.2 Gezond Blijven

Dit heeft effect op de algehele gezondheid, het welzijn en welbevinden van mensen en de zorgvraag en de zorgkosten in deze regio.

De aandacht voor Gezond Blijven is zowel een individuele verantwoordelijkheid als een collectieve verantwoordelijkheid van gemeenten en partijen zoals welzijnsorganisaties, werkgevers en zorgpartners. Gemeenten vullen deze taken verschillend in, ook omdat de situatie per gemeente verschilt. Vaak spelen door gemeenten gesubsidieerde en aangestuurde welzijnsorganisaties, sportorganisaties en (buurt)verenigingen hierin een belangrijke rol. Onder andere door een aanbod van activiteiten en interventies op thema's als eenzaamheid, ondersteuning van mantelzorgers en samen gezond bewegen.

Ook gaat het bij de uitvoering van deze taken om het toegankelijk maken van voorzieningen in de openbare ruimte voor mensen met een al dan niet leeftijds-gerelateerde beperking. Daarnaast zijn er in deze regio initiatieven die zich met name richten op het versterken van de positie van ouderen en het ontwikkelen van steunstructuren om ouderen langer zelfstandig te kunnen laten wonen.

Preventie is in het streven naar Gezond Blijven van wezenlijk belang. Als mensen er niet in slagen om er zelf of met behulp van hun netwerk uit te komen, wordt een beroep gedaan op Wmo-voorzieningen of zorgvoorzieningen. Om te bevorderen dat de druk op gemeenschappelijke voorzieningen afneemt, is het belangrijk mensen te stimuleren en in staat te stellen om (tijdig) keuzes te maken die hun gezondheid ten goede komen.

Dat gaat niet alleen om fysiek gezond blijven, maar ook mentaal en sociaal, zodat mensen optimaal kunnen blijven functioneren (Positieve Gezondheid).

De noodzaak om gezond te blijven en ook op hogere leeftijd gezond te leven, is dus niet alleen in het belang van mensen zelf. Onze samenleving vergrijst: in vergelijking met de rest van Nederland is in Zuid-Limburg sprake van een dubbele vergrijzing (meer 80-plussers binnen de groep 65-plussers), een meer dan gemiddelde ontgroening, waardoor er gemiddeld minder (potentiële) mantelzorgers zijn.

In de praktijk leidt de toenemende vergrijzing tot een groeiend aantal ouderen met één of meerdere chronische aandoeningen, variërend van artrose tot diabetes. Bovendien neemt de kans op valincidenten toe: één op de drie ouderen boven de 65 jaar komt jaarlijks minimaal een keer ten val, vaak met grote gevolgen voor hun vitaliteit en kwaliteit van leven. Ook sociale problemen, zoals eenzaamheid en mentale problemen, nemen toe.

Tegelijkertijd streeft de landelijke overheid naar een samenleving waarin mensen zo lang mogelijk zelfstandig thuis kunnen blijven wonen. Veel mensen willen dat ook, zij willen zelf de regie kunnen houden over hun leven. Een goede gezondheid hebben en behouden is hiervoor essentieel. Het behouden van eigen regie vergt dat er rekening wordt gehouden met de diversiteit van onze inwoners. Aandacht is nodig voor mensen die laaggeletterd zijn, mensen met een migratie-achtergrond en mensen in een lage sociaaleconomische positie en het groeiend aantal alleenstaanden met een beperkt sociaal netwerk.

Uit landelijk onderzoek blijkt dat deze doelgroepen vaak de weg in het aanbod van zorg en ondersteuning niet of moeilijk kunnen vinden en dus veel minder bereikt worden. Bovendien sluit het bestaande aanbod lang niet altijd aan bij de behoeften en gezondheidsvaardigheden van deze doelgroepen. Bij mensen in een kwetsbare situatie is vaak sprake van een opeenstapeling van problemen en raakt een nieuw probleem deze groep extra hard. Juist hier kan grote gezondheidswinst geboekt worden. Het is belangrijk dat gemeenten hier oog voor hebben en gezondheid verbinden met de andere beleidsterreinen die daar actief mee zijn.

Alle reden dus om de focus van het regionaal gezondheidsbeleid te verbreden naar Gezond Blijven. Het Regiobeeld 2023 onderstreept dat.

Waar staan we voor

Het is onze ambitie dat volwassenen zo gezond mogelijk blijven leven, zodat hun kansen om gezond ouder te worden toenemen. Verder willen we de groeiende groep ouderen zo lang mogelijk gezond en vitaal houden. Dat betekent dat we moeten blijven inzetten op preventie op het gebied van fysieke, psychische, cognitieve en sociale vitaliteit. Daarmee vergroten we de eigen regie en zelfredzaamheid van mensen en kunnen we eenzaamheid en verminderde mobiliteit voorkomen of uitstellen. Gezondheidsbeleid richt zich op preventie en gezondheidsbevordering. Dat is het meest effectief wanneer hier vroeg mee gestart wordt, zodat de gezondheidsbevorderende aspecten al onderdeel van het leefpatroon van mensen zijn voordat ouderdomsklachten ontstaan.

Onze twee ambities op het gebied van vitaal ouder worden, zijn:

- *Omgeving waarin mensen samen gezond blijven*

We creëren een woon- en leefomgeving die uitdagend, passend en veilig is; een omgeving waar mensen naar elkaar omkijken en elkaar helpen en die uitnodigt om slimme oplossingen toe te passen. Zo worden ouderen veel meer dan nu in staat gesteld om zelf de regie te houden en langer thuis te blijven wonen, ook als ze in een meer kwetsbare positie komen. Deze ambitie heeft een duidelijke relatie met de pijler Gezonde Leefomgeving in deze nota.

De eisen die de gezondheid van ouderen aan de leefomgeving stelt, worden nadrukkelijk betrokken bij alle aspecten van de woon- en leefomgeving en de aanpassingen daarin. Dit vereist opnieuw een duidelijke verbinding met andere beleidsvelden (*Health in All Policies*).

- *Veerkrachtigere volwassenen en ouderen*

De ambitie is dat volwassenen en ouderen in de toekomst zelfregie bezitten met voldoende veerkracht om tegenslag aan te kunnen en zelfstandig te kunnen functioneren. Al dan niet met hulpmiddelen en een voldoende sociale basis via hun naasten en voorzieningen in hun omgeving, zodat zij in staat zijn voor zichzelf te (blijven) zorgen. We zien ouderen die bewuster bezig zijn met hun leefstijl, hun welzijn en hun woonomgeving. Waar ondersteuning of zorg nodig is, organiseren we dat op een efficiënte en passende wijze in de leefomgeving van de oudere. Voor het lokaal en regionaal gezondheidsbeleid betekent dit dat er aandacht moet zijn voor het Gezond Blijven.

Volwassenen blijven gezond leven, zodat hun kansen om gezond ouder te worden, toenemen. De groeiende groep ouderen blijft gezond en vitaal. Dat betekent dat we gaan en blijven inzetten op preventie in het volwassen leven van inwoners op het gebied van fysieke, psychische, cognitieve en sociale vitaliteit. Daarmee vergroten we de eigen regie en zelfredzaamheid van mensen in latere levensfasen en kunnen we eenzaamheid en verminderde mobiliteit voorkomen of uitstellen.

Wat doen we nu voor later

Met preventie en gezondheidsbevordering voor volwassenen en ouderen begeven gemeenten zich niet op een nieuw terrein, er gebeurt namelijk al heel veel. De opgave is hoe het bestaande aanbod breder en efficiënter kan worden ingezet. Zo ligt de focus momenteel op de doelgroep ouderen (waar de eerste vraag om ondersteuning en zorg ontstaat), terwijl we ons in het nieuwe regionaal gezondheidsbeleid meer gaan richten op de ouder *wordende* inwoner en op de doelgroepen die we met het bestaande aanbod niet goed kunnen bereiken. We schuiven 'naar voren' in leeftijdscategorie om een toenemende vraag op de zorg- en ondersteuningsvoorzieningen op latere leeftijd tegen te gaan.

Tegelijkertijd blijven we ons inzetten voor ouderen met een ondersteunings- en zorgvraag (80-plussers). Ook in deze leeftijdscategorieën en voor de moeilijk bereikbare doelgroepen zetten we de werkwijze van de Trendbreukaanpak in: door partijen met elkaar te verbinden en door meer samenwerking, maken we massa en kunnen we al lopende, bewezen interventies breder en effectiever inzetten en uitrollen. Zo ontstaat een gedeelde en gedragen aanpak met alle relevante partijen. Dit gebeurt lokaal en regionaal.

We zetten in op:

- Het stimuleren van bewegen en gezond eten, omdat dit helpt lichamelijke klachten en chronische ziekten te voorkomen of te verminderen. Het is belangrijk om op een laagdrempelige manier de voordelen van gezond leven te benoemen en mensen hier al vroeg bewust van te maken. Zodat mensen langer actief en vitaal blijven en langer deelnemen en bijdragen aan het maatschappelijk leven. We maken gebruik van publiekscampagnes zoals 'Praat vandaag over morgen' die inzet op fit blijven (beweging, voeding, bezig blijven en brein).
- Het stimuleren van deelname aan sociale activiteiten in een omgeving die mensen uitnodigt meer te bewegen. Zo kan ook participatie worden bevorderd en eenzaamheid tegengegaan.
- Het bevorderen van de onderlinge contacten van organisaties om moeilijk bereikbare doelgroepen beter te kunnen bereiken met passende voorzieningen. Bijvoorbeeld door het bijeenbrengen van migrantenorganisaties, opbouwwerk en gemeentelijke sportprofessionals/combifunctionarissen om mensen met een migratieachtergrond rondom gezond bewegen te bereiken.
- Het betrekken van regionale partijen op het gebied van participatie, mantelzorg, vrijwilligersorganisaties, zorginstellingen, etc. Door verbinding met bijvoorbeeld de huisarts te leggen kan vanuit Positieve Gezondheid de vraag achter de vraag (bijvoorbeeld eenzaamheid) eerder naar boven worden gehaald. En dan kan ook eerder worden ingezet op een andere oplossing in het sociale domein dan een zorgoplossing, denk aan Welzijn op Recept.

2.2 Gezond Blijven

- Betrokkenheid van inwoners op een passende manier is nadrukkelijk een belangrijke succesfactor in deze aanpak. Inwoners actief betrekken bij gezondheidsbevordering, gezonde inrichting van de leefomgeving en beleidszaken die hen direct raken is cruciaal. Ook burgers dragen verantwoordelijkheid en stellen zich niet alleen op als consument van gezondheidsdiensten. Dat is ook een kans want veel inwoners laten zich graag uitnodigen voor vrijwilligerswerk, mantelzorg en deelname aan activiteiten die indirect ook van belang zijn voor het bevorderen van de gezondheid. Hun actieve betrokkenheid biedt een belangrijke pijler voor de inrichting en de uitvoering van de activiteiten in het kader van dit beleid.

In onze regio lopen diverse programma's die aansluiten bij deze thema's. Voorbeelden zijn Welzijn op Recept, Gecombineerde Leefstijl Interventie (zoals Healthy Life), Ketenaanpak Valpreventie en Eén tegen Eenzaamheid. Het streven is om goede lokale en regionale aanpakken verder op te schalen.

Gezond Opgroeien

Gezond Blijven

Gezonde Geest

Gezonde Leefomgeving

2.3 Gezonde Geest

Waar staan we nu

- De mentale gezondheid van inwoners van Zuid-Limburg is slechter dan die van de gemiddelde Nederlander, zo blijkt uit de cijfers. Inwoners hebben een hoger risico op een angststoornis of depressie vergeleken met het Nederlandse gemiddelde.
- Meer Zuid-Limburgse jongeren hebben psychische klachten (31%) en ervaren minder veerkracht (61%) vergeleken met landelijke cijfers (27% en 64%).
- Psychische klachten ontwikkelen zich vaak op jonge leeftijd en zetten zich door op latere leeftijd: 50% voor de leeftijd van 18 jaar, 75% voor de leeftijd van 25 jaar. Veel jongeren ervaren vaak stress (55%) en hebben een hoger risico op mentale problemen (31%), zoals depressieve klachten, angst, eenzaamheid en slaapproblemen. De toenemende prestatiedruk, sociale verwachtingen en ongelijke kansen zijn onder andere factoren die hierin een rol spelen, evenals maatschappelijke ontwikkelingen of gebeurtenissen waar je geen invloed op hebt.
- Cijfers uit de Gezondheidsmonitor Jeugd van 2023 en de Gezondheidsmonitor Volwassenen en Ouderen van 2022 laten bovendien zien hoe de druk op de mentale gezondheid van jongeren en volwassenen is toegenomen.
- Suicidegedachten: naar verhouding kampen veel jongeren met suïcidale gedachten. Ongeveer 6% van de jongeren in Zuid-Limburg heeft het afgelopen jaar (heel) vaak aan suïcide gedacht. In ons land is zelfdoding de grootste doodsoorzaak onder jongeren tussen de 10 en 20 jaar oud.
- Er zijn lange wachttijden voor GGZ-zorg, er is een tekort aan laagdrempelige ondersteuning en de zorgkosten zijn hoog.

2.3 Gezonde Geest

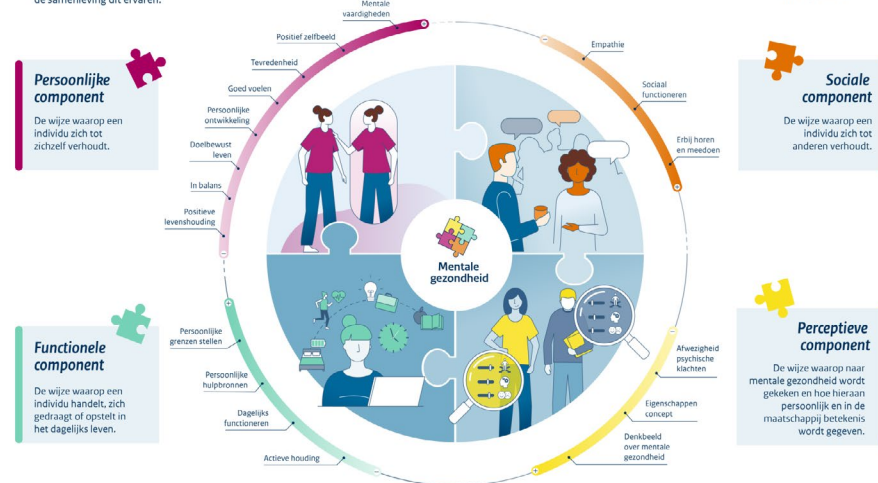
Mentale veerkracht is belangrijk om de uitdagingen van het leven aan te kunnen. Psychosociale problemen nu leiden tot een grotere zorgvraag later. Het op tijd signaleren en vroegtijdig voorkomen van (het verergeren van) klachten is van belang om de zorg betaalbaar en toegankelijk te houden. Dat betekent dat preventie en het actief bevorderen van mentale gezondheid steeds belangrijker wordt. De mentale gezondheid in Zuid-Limburg is slechter dan in de rest van Nederland. Onderzoek laat ook zien dat suïcide in meer gevallen kan worden voorkomen, mits er over een lange periode een breed pakket aan preventieve maatregelen wordt ingezet. Vandaar dat in het regionaal gezondheidsbeleid mentale gezondheid extra aandacht krijgt.

De Trendbreukaanpak kan hieraan bijdragen. Door in te zetten op een mentaal gezonde generatie hebben we invloed op de mentale gezondheid in de volgende levensfasen van deze generatie. Daarnaast moeten we uiteraard ook aandacht hebben voor de mentale gezondheid van de huidige generatie volwassenen en ouderen.

Onze mentale gezondheid hangt af van allerlei persoonlijke en sociale factoren. Deze kunnen een beschermende werking hebben of mensen juist kwetsbaar maken. Vaak is de invloed van deze factoren extra groot tijdens belangrijke fasen en overgangen in iemands levensloop. Bovendien bestaat bij elke nieuwe levensfase de kans dat mentale effecten van eerdere fasen doorwerken in de mentale gezondheid. Om gezond op te kunnen groeien en gezond te blijven, hebben mensen ook mentale veerkracht nodig. Het is belangrijk om de uitdagingen van het leven aan te kunnen.

Wat is mentale gezondheid?

De manier waarop je je verhoudt tot jezelf en tot anderen en hoe je omgaat met de uitdagingen in het dagelijks leven. Tegelijkertijd gaat het ook over hoe jij en anderen in de samenleving dit ervaren.

Figuur 4: Wat is mentale gezondheid?

Bron: Trimbos Instituut

De mentale veerkracht van inwoners is in de afgelopen vijf jaar verder onder druk komen te staan door de toenemende maatschappelijke onrust. Vooral jongeren en kwetsbare inwoners hebben hier langdurig last van. Bovendien is de mentale gezondheid van jongeren al langere tijd een punt van toenemende zorg.

Voor de coronapandemie zagen we al een lichte toename in mentale problemen bij jongeren, vooral bij meisjes. Uit de cijfers blijkt dat jongeren op dit moment meer klachten hebben dan voorheen. Deze problemen kunnen doorwerken in de toekomst: mentale problemen in de adolescentie hangen samen met een grotere kans op mentale problemen op latere leeftijd. Ook is bekend dat psychosociale problemen nu leiden tot een grotere zorgvraag later.

Waar staan we voor

Onze ambities op het vlak van Gezonde Geest zijn:

- Wij willen zo veel mogelijk voorkomen dat mentale problemen bij kinderen, jongeren en volwassen ontstaan en escaleren.
- Wij streven naar een samenleving waarin alle kinderen en jongeren de optimale kansen krijgen om zich mentaal gezond te ontwikkelen.
- Wij willen stimuleren dat elke school een plek is waar jongeren zich veilig voelen, optimaal kunnen leren en zich mentaal gezond kunnen ontwikkelen.
- Wij streven naar het terugdringen van het aantal suïcidepogingen en suïcides in Zuid-Limburg.

Onze ambitie is om van Zuid-Limburg rond 2030 een regio te maken waar mentale gezondheid net zo vanzelfsprekend is als fysieke gezondheid. Inwoners zijn zich bewust van hun mentale welzijn, durven hier open over te praten en weten waar ze terecht kunnen voor ondersteuning. Mentale gezondheid is geïntegreerd in alle aspecten van het leven en wordt actief bevorderd door inwoners, organisaties en overheden.

Wat doen we nu voor later

We willen onze ambities realiseren door in alle levensfasen op de 'juiste plaatsen' op de 'juiste momenten' in te zetten op preventie, gericht op een goede mentale gezondheid. Op die manier willen we in alle levensfasen mentale problemen, waar mogelijk, eerder signaleren, stimuleren dat Zuid-Limburgers zich mentaal goed blijven voelen en normaliseren. Namelijk, dat het hebben van perioden met mentale problemen en het omgaan met mensen met mentale problemen in de leefomgeving bij het leven horen. En dit ook doorgeven aan de volgende generaties. Dit doen we door:

- In te zetten op preventieve maatregelen en het bieden van tijdige en passende ondersteuning. Zo willen we ervoor zorgen dat de inwoners in Zuid-Limburg de zorg krijgen die ze nodig hebben om hun mentale gezondheid te behouden of te herstellen.
- Vroegtijdige signalering, passende ondersteuning en het creëren van veilige en stimulerende omgevingen. Zo willen we ervoor zorgen dat jongeren weerbaar zijn tegen de uitdagingen van deze tijd en hun volledige potentieel kunnen benutten.
- In te zetten op een positief schoolklimaat, mediawijsheid en digitale balans. Zo willen we jongeren toerusten om bewust om te gaan met de druk van school en de digitale wereld.

- Het vergroten van de bewustwording over suïcide en het belang van preventie voor mentale gezondheid hierin. Een ketensamenwerking tussen alle betrokken partijen is hiervoor noodzakelijk. Zo streven we naar een actienetwerk met samenwerking tussen gemeenten en organisaties, waarin suïcidepreventie en bewustwording mentale gezondheid centraal staan.

Hierin staan we niet alleen. De afgelopen jaren hebben maatschappelijke organisaties, lokale overheden en het kabinet al ingezet op mentale gezondheid. Bestaande programma's, zoals Eén tegen Eenzaamheid, het Nationaal Preventieakkoord en het Meerjarenprogramma Depressiepreventie bouwen hierop voort. Ook de Hervormingsagenda Jeugd 2023-2028 is een belangrijke basis. Bovendien zijn gemeenten vanaf 2025 expliciet verantwoordelijk voor suïcidepreventiebeleid.

Wel is inmiddels duidelijk dat er behoefte is aan een samenhangende aanpak; daar willen we ons als regio voor inzetten en een extra impuls aan geven. De levensloopbenadering binnen Trendbreuk en de uitbreiding naar de volgende levensfasen staan hierbij centraal.

Gezond Opgroeien

Gezond Blijven

Gezonde Geest

Gezonde Leefomgeving

2.4 Gezonde Leefomgeving

Waar staan we nu

- In de regio Zuid-Limburg zijn grote verschillen te zien in de leefbaarheid in gemeenten. Een derde deel van de volwassenen vindt dat er niet voldoende plekken zijn in de buurt die ontmoeting van inwoners stimuleren.
- De luchtkwaliteit in (Zuid-)Limburg is onvoldoende; de gezondheidkundige advieswaarden voor luchtkwaliteit van de Wereldgezondheidsorganisatie worden nergens gehaald in de regio.
- In bijna alle Zuid-Limburgse gemeenten ervaren inwoners meer geluidshinder dan gemiddeld in Nederland. Het gaat dan niet alleen om (ernstige) geluidshinder van weg- en vliegverkeer, maar ook van burens. Ook zijn er grote verschillen in de ervaren veiligheid in de buurt (vooral onveiligheidsgevoelens in grotere steden), mede als gevolg van de inrichting van de omgeving.
- Groen in de buurt is vooral aanwezig buiten de grotere steden en binnen de grote steden onvoldoende aanwezig in de meest kwetsbare buurten. Ruim 40% van de volwassenen in Zuid-Limburg vindt dat er onvoldoende plekken voor verkoeling zijn in de buurt. Daarbij is gebleken dat de armste wijken de warmste wijken zijn. Hier vind je vaak veel verstening en weinig groen. Ook scoort Zuid-Limburg lager op beweegvriendelijke omgeving (57%) in vergelijking met het Nederlands gemiddelde (64%).
- Scholieren uit de meeste Zuid-Limburgse gemeenten gaan minder vaak dan gemiddeld in Nederland lopend of fietsend naar school. Voor een deel heeft dit te maken met de inrichting van de schoolomgeving (denk aan veilige fiets- en voetpaden).

2.4 Gezonde Leefomgeving

De fysieke leefomgeving staat op allerlei manieren onder druk. Willen we voorkomen dat de gevolgen van luchtverontreiniging, vervuild milieu, extremere weersomstandigheden (o.a. meer hittegolven, hittestress en wateroverlast) en effecten van klimaatverandering juist onze meest kwetsbare wijken treffen, is het belangrijk om nu in te grijpen. Want deze negatieve effecten komen boven op de stress en prestatiedruk die veel inwoners al ervaren. Ook zijn rustige plekken in de stad noodzakelijk en is er behoefte aan een groene leefomgeving. Een aantal zaken in dit toekomstbeeld is door gemeenten om te buigen of te beïnvloeden door het creëren van een gezonde leefomgeving. En voor onze regio geldt dit nog veel meer!

Zuid-Limburg heeft namelijk verschillende kwetsbare gebieden waar sociale problemen zich concentreren. In deze gebieden hebben mensen vaak een lage sociaaleconomische positie en een slechtere gezondheid. Ze voelen zich vaker minder veilig en hebben meer last van maatschappelijke onrust. Tegelijkertijd zijn dit ook juist de wijken waar de leefomgeving niet optimaal is: weinig groen, weinig mogelijkheden om de woning te beschermen tegen o.a. hitte en water, dichtbevolkt, veel geluidshinder et cetera. En ook dit heeft weer een negatief effect op de gezondheid. In wijken waar veel inwoners wonen met een hoge sociaaleconomische positie zijn mensen gezonder en worden zij gezonder ouder. Ook de gevolgen van klimaatverandering en milieuverontreiniging zijn ongelijk verdeeld. Rijkere inwoners kunnen zich namelijk beter wapenen tegen bijvoorbeeld wateroverlast en hitte.

Dit maakt het belang van de pijler Gezonde Leefomgeving duidelijk en dat er gedifferentieerd beleid nodig is voor verschillende bevolkingsgroepen en verschillende gebieden.

Op het gebied van de fysieke omgeving is er veel gezondheidswinst te boeken. Op veel manieren kan de leefomgeving de gezondheid van onze inwoners beïnvloeden. In positieve zin nodigt een veilige, groene en gezonde leefomgeving uit tot actief bewegen, biedt mogelijkheden om elkaar te ontmoeten en beïnvloedt deze de toegankelijkheid van voorzieningen. De omgeving kan ook gezondheidsrisico's met zich meebrengen. Mensen kunnen door de omgeving ziek worden. Waar mensen dicht bij elkaar wonen, worden infectieziekten bovendien makkelijker overgedragen. De kwaliteit van de leefomgeving heeft invloed op de temperatuur in woningen en openbare ruimtes en kan leiden tot hittestress en de daaruit voortvloeiende gezondheidsrisico's. Ook bepaalt de omgeving mede hoe veilig of onveilig mensen zich voelen.

Zuid-Limburg is een dicht bevolkt gebied. Door de geografische vorm van de regio en de ligging met veel buitengrenzen komen allerlei factoren bij elkaar, zoals een vliegveld, autowegen en industrie. Kijkend naar de leefomgeving van de inwoners van Zuid-Limburg zien we een toenemende bezorgdheid over risico's in de woonomgeving. Anderzijds is met de komst van de Omgevingswet de aandacht voor de invloed van de leefomgeving duidelijk toegenomen. De Omgevingswet zet een gezonde leefomgeving centraal naast veiligheid en goede omgevingskwaliteit.

Waar staan we voor

De basis voor onze ambitie vormt de definitie in het programma Gezonde Leefomgeving van het ministerie van VWS, die de VNG eveneens hanteert:

“Een gezonde leefomgeving is een leefomgeving die als prettig wordt ervaren, die uitnodigt tot gezond gedrag en waar de druk op de gezondheid zo laag mogelijk is.”

Wij dragen bij aan een gezonde leefomgeving die:

- Elkaar ontmoeten en samen recreëren stimuleert en sociaal verbindt.
- Meer bewegen stimuleert (wandelen, fietsen en spelen).
- Schoon, sociaal en fysiek veilig is en mensen beschermt.
- Toegankelijk is voor alle gebruikers (denk aan ouderen, kinderen en mensen met een beperking) en een goede toegang geeft tot voorzieningen (scholen, winkels, buurthuis).

Het creëren van een gezonde leefomgeving is dus niet alleen een taak van het sociaal domein, maar ook van de domeinen die zijn gericht op de fysieke inrichting en onderhoud van de leefomgeving. Bovendien vergt de inrichting van de leefomgeving een integrale samenwerking met organisaties buiten de gemeentelijke organisatie zoals woningcorporaties, wegbeheerders, ruimtelijke ordening maar ook welzijnswerk en zorg.

Expertise op het gebied van de gezonde leefomgeving is binnen de GGD beschikbaar maar kan, kijkend naar de bovenstaande uitgangspunten en ambities, beter worden benut. In het regionaal gezondheidsbeleid spreken we nadrukkelijk de ambitie uit om gezondheid vroegtijdig te betrekken bij de integrale benadering van de leefomgeving, zowel fysiek als sociaal.

Onze ambitie is dat in 2030 Health in All Policies is gerealiseerd en een gezonde leefomgeving overal nadrukkelijk op de agenda staat. Zuid-Limburg heeft dan actief ingezet op gezonde leefomgevingen op plekken waar de gezondheidsachterstand het grootst is. Leefomgevingen nodigen uit tot ontmoeten, samen recreëren, stimuleren en verbinden mensen en zijn toegankelijk voor alle inwoners.

Wat doen we nu voor later

De kwaliteit en de inrichting van de leefomgeving hebben invloed op hoe gezond je bent en hoe gezond je je voelt. Inzetten op een gezonde leefomgeving voor iedereen kan onze aanpak om een trendbreuk te realiseren versterken. Daarbij gaat het in de praktijk om het ontwikkelen van initiatieven voor het bevorderen en het beschermen van de gezondheid van mensen.

Om te komen tot een leefomgeving die de gezondheid en het welbevinden van mensen bevordert en beschermt, zetten we in op:

- Gezonde (kind)omgevingen en het positief beïnvloeden van de leefstijl. En we spreken ook onze netwerkpartners hierop aan. Denk hierbij bijvoorbeeld aan gezonde kinderopvang, scholen en kantes, rook- en alcoholvrije omgevingen voor kinderen en de aanleg van veilige fiets- en wandelroutes. Dit heeft een duidelijke relatie met de pijler Gezond Opgroeien waarin gewerkt wordt aan meer Gezonde Scholen, een rookvrije start en omgeving voor meer kinderen en het gezonder maken van de omgeving waarin gesport wordt en waar kinderen veilig buiten kunnen spelen.

- *Health in All Policies* in al ons gemeentelijk beleid. We houden in de uitvoering van onze taken rekening met het feit dat gezondheid niet alleen wordt bepaald door leefstijl, genen of toegang tot zorg, maar ook door de leefomgeving, de woonomgeving en het inkomen. We gaan dus uit van een integrale aanpak oftewel *Health in All Policies*. Dit houdt in dat we de effecten van beleid op gezondheid tot één van de afwegingsgronden van gemeentelijke beleid maken. Dat wil overigens niet zeggen dat de gezondheidseffecten alle beleid bepalen, maar wel dat deze in de afwegingen nadrukkelijk worden meegenomen.
- Integrale samenwerking: dit betekent dat bij beleidsontwikkelingen binnen bijvoorbeeld het fysieke domein ook de expertise vanuit het sociaal domein wordt betrokken. Het kan dan gaan over expertise op het gebied van gezondheidsbevordering en -bescherming, maar ook bijvoorbeeld het betrekken van (de behoeften van) inwoners en het vormgeven van participatieprocessen.
- Om gemeenten in besluitvorming en uitvoering te ondersteunen wordt waar nodig de expertise van externe netwerkpartners zoals de Omgevingsdienst of de GGD optimaal benut. Het gaat dan om advisering en expertise op het gebied van gezondheidsnormen bij kwaliteit van het binnenmilieu van woningen, voldoende groenvoorzieningen in de wijk, ontmoetingsplekken voor bewoners, beweegmogelijkheden dicht bij huis, veilige fietspaden of geluidshinder veroorzaakt door bijvoorbeeld windturbines.

2.4 Gezonde Leefomgeving

- Versterking van Infectieziektebestrijding en Pandemische Paraatheid (VIP). Om klaar te staan voor een nieuwe pandemie moeten alle betrokken organisaties zich op tijd voorbereiden. De afgelopen jaren is met VIP-financiering gewerkt aan het versterken van het infectieziektebestrijdingsteam bij de GGD Zuid-Limburg, verbetering van de monitoring en surveillance, uitbreiden van het wetenschappelijk onderzoek, meer bovenregionale samenwerking en het versneld opleiden van IZB-professionals.
- Bundeling van kennis is daarbij belangrijk. Hiervoor is het ontwikkelen van een Vaccinatie Expertise Centrum (VEC) binnen de regio Zuid-Limburg een mogelijkheid.
- Betrokkenheid van inwoners bij het gezonder maken en houden van hun leefomgeving is nadrukkelijk een belangrijke succesfactor in deze pijler.

03

Randvoorwaarden

3.1 Bestuurlijke eindverantwoordelijkheid

Zuid-Limburg voert sinds 2018 een regionaal gezondheidsbeleid. De bestuurlijke eindverantwoordelijkheid voor het gezondheidsbeleid ligt bij de gemeenteraden.

In de vorige nota werd de bestuurlijke eindverantwoordelijkheid ook neergelegd bij het Algemeen Bestuur van de GGD Zuid-Limburg. Met deze nota werd de reeds in gang gezette Trendbreukaanpak bekrachtigd en was de start van het programmabureau Trendbreuk een feit. Het was een logische keuze om het Algemeen Bestuur van de GGD een besluitvormende rol toe te kennen, aangezien het bovenal ging over de inzet vanuit de gemeenschappelijke regeling GGD Zuid-Limburg. Het programmamanagement Trendbreuk is inmiddels een structureel onderdeel van de GGD-begroting, zodat hier nu geen afzonderlijke besluitvorming over hoeft plaats te vinden.

Het regionaal gezondheidsbeleid heeft betrekking op het gemeentelijk beleid, maar raakt uiteraard aan diverse andere besluitvormings- en adviseringsprocessen. Zo is de Stuurgroep Trendbreuk betrokken, omdat de Trendbreukaanpak de basis vormt voor dit beleid. De Gemeentelijke Regiegroep Gezond Zuid-Limburg is betrokken omdat het ook GALA en IZA raakt. Verder zijn tal van andere externe partners betrokken, omdat de uitgangspunten van het regionaal gezondheidsbeleid van invloed kunnen zijn op de door hen uitgevoerde inzet, al dan niet op basis van een subsidierelatie met een gemeente. De GGD is als gemeenschappelijke regeling eveneens betrokken, zodat ook het Dagelijks bestuur en Algemeen Bestuur van de GGD belangrijke partners zijn in de uitvoering van het gezondheidsbeleid. Het Algemeen Bestuur fungeert daarnaast als bestuurlijke overlegtafel van zestien gemeenten voor de gezamenlijke aanpak zoals weergegeven in dit gezondheidsbeleid.

De besluitvorming over het gemeentelijke gezondheidsbeleid vindt hier niet plaats (die ligt bij de gemeenten), wel nemen deze bestuurlijke overlegtafels besluiten ten aanzien van hun inzet gebaseerd op of volgend uit het regionaal gezondheidsbeleid.

3.2 Financiën

De zestien Zuid-Limburgse gemeenten hebben met het vaststellen van de vorige nota erkend dat het terugdringen van de gezondheidsachterstand van de regio een langjarige investering vergt; dit lukt niet in één beleidsperiode.

Tegelijkertijd hebben we de afgelopen beleidsperiode ervaren dat de Trendbreukaanpak duidelijk zijn vruchten afwerpt. Door massa te maken en meer integraal samen te werken lukt het om steeds meer kwetsbare gezinnen en mensen te bereiken. De werkende principes van de Trendbreukaanpak willen we nu uitbreiden om te bevorderen dat mensen gezond blijven, fysiek, mentaal en sociaal, in een gezonde leefomgeving. Zodoende is het noodzakelijk om de financiële basis voor deze aanpak de komende jaren te continueren. Daarbij leggen we nadrukkelijk de verbinding met bestaande programma's, zoals GALA en IZA, zodat die elkaar onderling versterken.

Gezondheid nu, voor later! is een richtinggevend document voor het gemeentelijke gezondheidsbeleid waarbij de uitvoering via reeds bestaande vastgestelde uitvoeringsplannen gerealiseerd wordt. De financiering daarvan past binnen de bestaande kaders, waarbij middelen vanuit GALA en IZA uiteraard betrokken worden en waar dat kan ook vanuit andere beleidsdomeinen, denk aan ruimtelijke ordening, onderwijs, armoedebestrijding. Deze financiering wordt gebruikt om de bestaande middelen te ondersteunen en ingezette programma's te bestendigen. Het staat echter buiten kijf dat eventuele financiële beperkingen en bezuinigingen op de publieke gezondheid een remmend effect hebben. De complexiteit van een integrale aanpak waarbij gezondheid in alle beleidsterreinen wordt meegenomen, vraagt om sterke regie, lange adem en sturing op efficiënte inzet van middelen.

- **Gezond Opgroeien** wordt grotendeels ingevuld door het Werkplan Trendbreuk 2024-2026 en het programmaplan Trendbreuk. De financiering daarvan is afgedekt binnen de begroting van de GGD (programmabureau en JGZ-onderdelen), via IZA (regionale coördinatie) en de interventies worden gefinancierd binnen de begrotingen van de uitvoerende organisaties zelf. De voortzetting van Trendbreuk als genoemd in dit regionaal gezondheidsbeleid vindt plaats binnen deze kaders.
- **Gezond Blijven** richt zich op de versterking van preventie en gezondheidsbevordering van de volwassen en ouder wordende inwoner. Bestaande aanpakken en interventies als Welzijn op Recept, Gecombineerde Leefstijl Interventie, Ketenaanpak Valpreventie, Eén tegen Eenzaamheid worden momenteel gefinancierd vanuit GALA en IZA en gemeentelijke middelen. Deze middelen staan met de aangekondigde landelijke bezuinigingen ter discussie. Daarnaast kan de ambitie behorende bij Gezond Blijven ook versterkt worden door binnen bestaande inzet in het reguliere welzijnswerk en andere gemeentelijke inzet. En door samen te werken met andere partners als woningcorporaties en informele organisaties, zonder dat hiervoor noodzakelijkerwijs extra investeringen nodig zijn.
- **Gezonde Geest** richt zich vooral op het in kaart brengen en analyseren wat binnen de regio gebeurt aan het versterken van mentale gezondheid. En vervolgens hoe we dit sterker kunnen verbinden met inzet binnen de andere pijlers. Ook hier vindt inzet regionaal en lokaal plaats vanuit GALA mentale gezondheid en mogelijk vanuit IZA met transformatiegelden voor het transformatieplan mentale gezondheid waarbij ook een begroting sociaal domein

zit. Voor de aanpak suïcidepreventie stelt het rijk middelen beschikbaar voor de organisatie en uitvoering. Deze moet kostendekkend worden ingericht waarbij in deze nota wordt uitgesproken dit zoveel mogelijk regionaal vorm te geven, eventueel in de vorm van een actienetwerk suïcidepreventie.

- **Gezonde Leefomgeving** is een van de belangrijkste thema's voor de toekomst op het gebied van gezondheidsbevordering. Desondanks richt de inzet zich vooralsnog op het versterken van de verbinding tussen beleidsvelden en een grotere, vroegtijdige betrokkenheid van gezondheid bij met name de ontwikkelingen in en van de fysieke leefomgeving. Ook hier vindt regionaal en lokaal inzet plaats vanuit onder andere GALA gezonde leefomgeving. Voor Versterking van Infectieziektebestrijding en Pandemische paraatheid (VIP) zijn we afhankelijk van Rijksfinanciering.

Ondanks de enorme opgave op het gebied van gezondheid en het inlopen van achterstanden hebben we geen extra financiële ruimte voor investeringen in publieke gezondheid. Veel van de hierboven genoemde inzet moet uit de reguliere middelen komen. Nadrukkelijk wordt verbinding gezocht met andere financieringsstromen die het Rijk biedt of die in andere domeinen voorhanden zijn. Gedacht wordt aan transformatiegelden IZA, middelen in de ruimtelijke opgave, Regiodealgelden en dergelijke. Ook is er inzet mogelijk vanuit het sociaal domein en de zorg die bijdragen aan de opgave van Zuid-Limburg en de ambities in het regionaal gezondheidsbeleid. Deze organisaties hebben weer een andere financieringsstroom (Wlz, Wmo), veelal ook vanuit een subsidierelatie met de gemeente.

3.3 Burgerbetrokkenheid

‘Met “burgerbetrokkenheid” wordt de actieve deelname van individuen aan publieke besluitvormingsprocessen bedoeld die van invloed zijn op hun persoonlijke en collectieve belangen’ (Movisie). Burgerparticipatie of burgerbetrokkenheid is een manier om burgers te laten participeren aan het beleid van de overheid (in dit geval de gemeente) of organisatie. Het gaat erom dat burgers zeggenschap krijgen over hun leefomgeving of de situatie waarin ze verkeren, waardoor er actief burgerschap en verantwoordelijkheid (sbese)f) ontstaat. Daarmee creëer je tweerichtingsverkeer tussen overheid en burgers waar dat tot voor kort vooral eenrichtingsverkeer was. Burgers voelen zich meer gehoord en er ontstaat een actieve invulling van de representatieve democratie. Steeds meer gemeenten zijn hiermee bezig en ook de gemeentelijke adviesraden sociaal domein stimuleren deze ontwikkeling. Dat betekent nog niet dat dit proces vlekkeloos verloopt of dat burgerbetrokkenheid een duidelijke invulling krijgt. Er zijn nog genoeg valkuilen en hindernissen te overwinnen. Denk bijvoorbeeld aan de verhouding tussen burgerbetrokkenheid en de verantwoordelijkheid van de gemeenteraad. Of de vraag of actieve burgers voldoende representatief zijn voor de bewoners namens wie zij zeggen te spreken. Of de financiering van wijkprojecten die door burgers worden aangedragen. En überhaupt de relatie tot het beleid van de gemeente dat wellicht in de wielen gereden wordt door burgerinitiatieven. Kortom, genoeg vragen, maar het staat buiten kijf dat de Zuid-Limburgse gemeenten de noodzaak van burgerbetrokkenheid zien en daar volop mee experimenteren. In deze nota ondersteunen we deze ontwikkeling van ganser harte vanwege drie hoofdargumenten.

- Ten eerste omdat gezondheid een verantwoordelijkheid is die mensen zelf dragen en waarover mensen ook zo lang en goed mogelijk regie willen houden (ook als er hulp en ondersteuning nodig is). Dat komt voort uit het concept van Positieve Gezondheid, waarbij zingeving, veerkracht en optimaal functioneren centraal staan.
- Ten tweede omdat burgers ideeën hebben over de inrichting van hun sociale en fysieke leefomgeving en daar ook invulling aan willen geven die past bij hun ervaring en beleving van hun buurt of wijk.
- Ten derde omdat gemeenten baat hebben bij de inzet van burgers in hun wijk en daar gebruik van kunnen maken. Het creëert eigenaarschap en zorgt voor ontmoeting, wat de leefbaarheid en gezondheid ten goede komt.

3.4 Communicatie

We kunnen de trend van langjarige gezondheidsachterstanden niet alleen doorbreken, dat moeten we doen met het hele maatschappelijke veld en met inwoners. De afgelopen beleidsperiode hebben we daar grote stappen in gezet, er is een groot betrokken maatschappelijk veld dat gezondheid en het doorbreken van gezondheidsachterstanden inmiddels hoog op de agenda heeft staan. **Gezondheid nu, voor later!** richt zich vooral op de (landelijke en provinciale) overheid, gemeenten, GGD en zorg- en welzijnsorganisaties. Dit is dan ook de doelgroep van de communicatie over deze nota.

Om **Gezondheid nu, voor later!** bekend te maken bij betrokken partijen en inwoners van Zuid-Limburg maken we gebruik van diverse relevante communicatiekanalen. Ook de lokale kanalen van de verschillende gemeenten. Ons doel is de urgentie van de problematiek helder krijgen en draagvlak te genereren voor de ambities van deze nota.

3.5 Monitoring en evaluatie 2025–2030

We sluiten aan bij bestaande landelijke en regionale plannen voor monitoring van de GGD Zuid-Limburg (Gezondheidsmonitor Jeugd, Jongvolwassenen, Volwassenen en Ouderen), het programma Trendbreuk, Regioplan Zuid-Limburg (IZA) en de GALA-uitvoeringsplannen. De monitoring en evaluatie van aanpakken en interventies blijven gehandhaafd. We maken daarbij gebruik van de expertise, netwerken en kennisontwikkeling binnen AWPG Mosa.

De GGD Zuid-Limburg brengt systematisch de gezondheid van inwoners in kaart en deelt de resultaten via de Gezondheidsatlas. Vanuit deze wettelijke taak houdt de GGD Zuid-Limburg gemeenten periodiek op de hoogte van nieuwe ontwikkelingen en trends, specifiek ook toegespitst op de pijlers die centraal staan in het regionaal gezondheidsbeleid. Aanvullend is inzicht in het proces van belang om na te gaan in hoeverre de doelstellingen uit het regionaal gezondheidsbeleid worden behaald. Waar nodig wordt bijgestuurd.

Voor de nota staat een tussenevaluatie gepland in 2028. Met deze tussenevaluatie kunnen gemeenten goed volgen hoe de beleidsuitgangspunten per onderdeel uitwerking vinden. Deze tussenevaluatie laat de stappen zien die in het proces gezet zijn. Deze informatie wordt aangevuld met gegevens uit de Gezondheidsmonitors. Op basis van deze evaluatiegegevens worden doelen bijgesteld.

Begrippenlijst

Health in All Policies: gezondheid centraal in het beleid van alle domeinen.

Gezondheid wordt beïnvloed door diverse factoren die zich grotendeels buiten het domein van gezondheid en zorg bevinden. Voor het oplossen van actuele gezondheidsvraagstukken, zoals het verminderen van gezondheidsachterstanden of het inrichten van een gezonde leefomgeving, spelen maatschappelijke determinanten van gezondheid een sleutelrol. Het gaat dan bijvoorbeeld om voldoende en stabiel inkomen, passende scholing of een goed geïsoleerd huis. Dit gegeven vraagt om (samenhangend) beleid waarin doelstellingen op het gebied van gezondheid en doelstellingen van andere domeinen elkaar versterken.

Health with All Policies: met als betekenis dat het domein van gezondheid samenwerkt met andere domeinen, elke domein behoudt zijn eigen prioriteiten en hoofddoel.

Health for All Policies: concept dat de wederkerige relatie tussen gezondheidsdomeinen en andere beleidsterreinen aangeeft. De gezondheidssector laat zien hoe gezondheid kan bijdragen aan doelen van andere domeinen

Regionale GALA-plannen:

- **Welzijn op Recept:** het mentale welbevinden bevorderen van mensen met psychosociale problematiek waar geen medische behandeling aangewezen is en een verbinding leggen via de eerstelijns zorg (huisartsen) met bestaande interventies in het sociaal domein door gebruik te maken van een welzijnscoach.
Regionale afstemming over voldoende aanbod van welzijnscoaches, opleiding van de welzijnscoaches en aansluiting bij huisartspraktijken.
- **Gecombineerde Leefstijl Interventie (GLI):** preventie van overgewicht bij volwassenen. Met een GLI (zoals Healthy life) de fysieke en mentale gezondheid alsmede de zelfregie, zelfredzaamheid en participatie bij deelnemers bevorderen waardoor de kwaliteit van leven toeneemt.
- **Ketenaanpak Valpreventie:** is voor thuiswonende ouderen van 65 jaar of ouder die meer risico lopen op vallen.
Er zijn erkende beweeginterventies ingekocht door het sociaal domein die zich richten op het verkleinen van het risico op vallen.
- **Eén tegen Eenzaamheid:** regionale samenwerking via onderlinge kennisdeling. Daarvoor worden inspirerende lokale voorbeelden, ervaringen en beoogde doelgroepen gedeeld. Het delen van ervaring en kennis over wat werkt, draagt bij aan regionale samenhang.

- **Gezonde Leefomgeving:** via regionale kennissessies en workshops een bijdrage leveren om alle inwoners van Zuid-Limburg een gezonde, groene en veilige leefomgeving te bieden. Die omgeving beschermt hen tegen de impact van negatieve milieueffecten op gezondheid en uitnodigt tot gezond gedrag. Gemeenten worden met kennis ondersteund om zo gezondheid een volwaardige plaats te geven in de fysieke leefomgeving.

Vaccinatie Expertise Centrum (VEC): een van de speerpunten binnen Versterking van Infectieziektebestrijding en Pandemische paraatheid (VIP) is het ontwikkelen van een VEC binnen de regio Zuid-Limburg. Een centrum waarin vaccinatie-expertise wordt gebundeld en voorzieningen worden gecreëerd om laagdrempelige en beter toegankelijk inwoners in staat te stellen zich te laten vaccineren.

Bronnen

[Aanvullend Zorg- en Welzijnsakkoord \(AZWA\)](#)

[Burgerbetrokkenheid](#)

[De preventieve kracht van sport, bewegen, voeding en cultuur](#)

[Definitie mentale gezondheid, Trimbos 2024](#)

[Factsheet Aanpak mentale gezondheid: Van ons allemaal](#)

[Factsheet mentale gezondheid: gedurende levensloop](#)

[GALA: gezamenlijke inzet op een gezonde generatie, VNG. 6 februari 2023](#)

[GGD Zuid-Limburg. \[www.Gezondheidsatlaszl.nl\]\(http://www.Gezondheidsatlaszl.nl\)](#)

[GGD Zuid-Limburg werkt aan gezond en actief leven. Meerjarenbeleidsplan 2024-2027. Deel A Inhoudelijke toelichting. 14 juli 2023](#)

[Handreiking Gezonde gemeente](#)

[Handreiking voor gemeenten en GGD, werken aan mentale gezondheid in lokaal beleid, Trimbos 2023](#)

[Hervormingsagenda Jeugd 2023-2028](#)

[Initiatiefwet Integrale Suicidepreventie](#)

[Kamerbrief aanbidding RIVM Volksgezondheid Toekomst Verkenning 2024](#)

[Kennisbeeld "Health in All Policies": verkenning vanuit internationaal, nationaal en lokaal perspectief](#)

[Landelijke nota gezondheidsbeleid 2020-2024: Gezondheid breed op de agenda](#)

[Nieuwe campagne 'Praat vandaag over morgen'](#)

[Omgevingsdienst Zuid-Limburg](#)

[Omgevingswet](#)

[Omgevingswet, Regels over gezonde leefomgeving in Omgevingswet](#)

[Regiobeeld Zuid-Limburg 2023, 1 juli 2023](#)

[Regioplan Zuid-Limburg 2023, Samen voor een gezond en goed leven in Zuid-Limburg, 11 december 2023](#)

[RIVM: Impactvolle determinanten van gezondheid](#)

[RIVM Factsheet: De invloed van de fysieke leefomgeving op gezond gedrag](#)

[Sociale agenda Provincie Limburg](#)

[Trendbreuk Zuid-Limburg, Werkplan 2024-2026, De trend is gezet](#)

[Visiedocument Gezond Leven 2025 MUMC+](#)

[VNG Samenwerken aan een gezonde leefomgeving](#)

[Voorbeelden initiatieven samenwerking zorg- sport/bewegen](#)

[Voortgangsrapportages Trendbreuk](#)

[Wet publieke gezondheid](#)

[Zuid Springt eruit. Zuid-Limburg zet nieuwe trend in gezondheid. Nota Gezondheidsbeleid Zuid-Limburg 2020-2023](#)

Vragen? communicatie@ggdzl.nl